

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

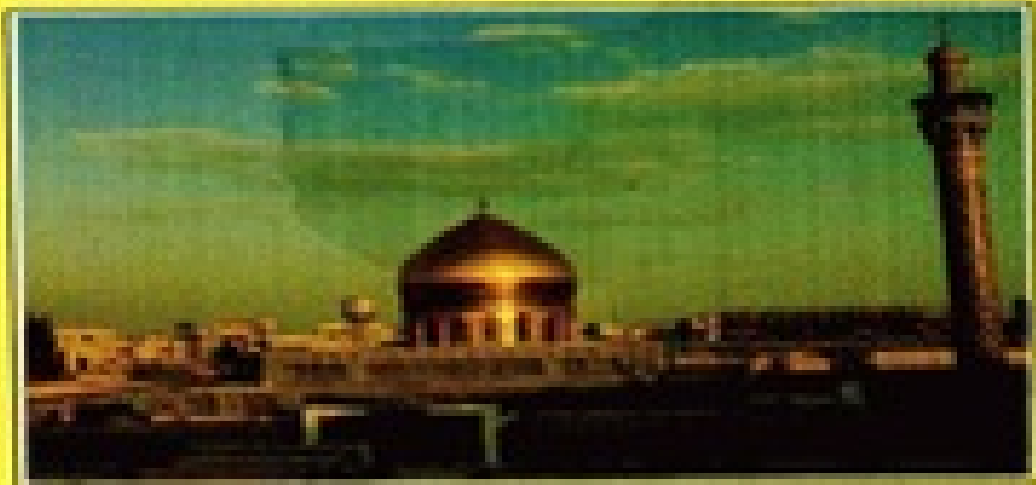
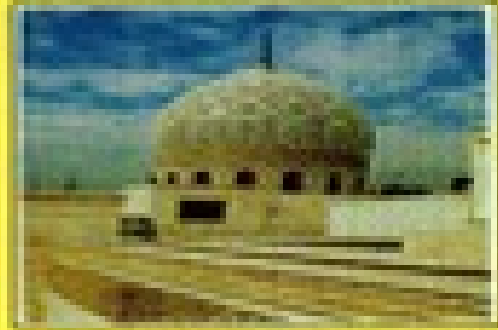
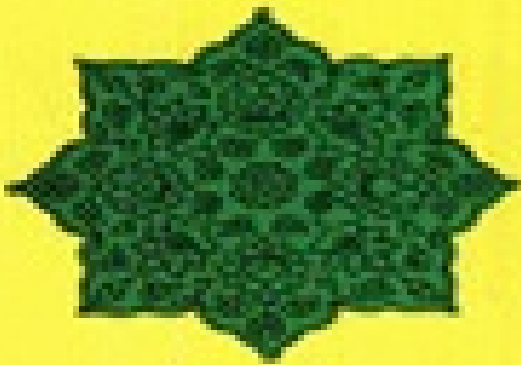
گامی

عمران
علیهما صلوات

www. **Ghaemiyeh** .com
www. **Ghaemiyeh** .org
www. **Ghaemiyeh** .net
www. **Ghaemiyeh** .ir

امکان سیاحتی وزیرتگی دمشقی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اماکن سیاحتی و زیارتی دمشق

نویسنده:

اصغر قائدان

ناشر چاپی:

مشعر

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۱۰	اماکن سیاحتی و زیارتی دمشق
۱۰	مشخصات کتاب
۱۰	اشاره
۱۶	سرآغاز
۱۸	موقعیت جغرافیایی و طبیعی سوریه
۱۹	وجه تسمیه شام و سوریه
۲۰	وجه تسمیه دمشق و بنای نخستین آن
۲۰	شام و سوریه در بستر تاریخ
۲۰	الف- قبل از اسلام
۲۱	ب- پس از اسلام
۲۲	ج- دوران معاصر
۲۴	مذاهب و فرق مذهبی در سوریه
۲۴	ابواب تاریخی دمشق
۲۴	اشاره
۲۵	۱- باب توما:
۲۵	۲- باب شرقی:
۲۵	۳- باب الفردیس:
۲۶	۴- باب الصغیر:
۲۶	۵- باب السلام:
۲۶	۶- باب الفرج:
۲۶	۷- باب کیسان:
۲۶	۸- باب الجناز:

- ۹- باب الحديد: ۲۷
- ۱۰- باب الجابیه: ۲۷
- مرقد و مزار عقيله بنی هاشم زینب کبری علیها السلام ۲۷
- مقام و مقبره حضرت رقیه علیها السلام ۳۱
- مسجد اموی دمشق (جامع اموی) ۳۳
- اشاره ۳۳
- ۱- قبة المال ۳۷
- ۲- قبة الغواره ۳۷
- ۳- قبة الساعات ۳۸
- ۴- قبة النسر یا عقاب ۳۸
- ابواب مسجد اموی ۳۹
- مآذنها و مناره‌های جامع اموی ۳۹
- آثار و مقام انبیا در جامع اموی ۴۰
- الف- قبر و مقام هود علیه السلام ۴۰
- ب- مقام حضرت خضر علیه السلام ۴۰
- ج- مکان نزول عیسی علیه السلام ۴۱
- د- مقام و محل دفن سر یحیی علیه السلام ۴۱
- شبستان جامع اموی ۴۲
- محرابه‌های چهار گانه ۴۳
- محل غسل تعمید مسیحیان ۴۳
- مقام رأس‌الحسین علیه السلام ۴۴
- محراب و مقام حضرت زین العابدین علیه السلام ۴۵
- مسجد الاقصاب/ القصب ۴۶
- قبرستان باب الصغیر ۴۷

- ۴۷ ..... اشاره
- ۴۷ ..... الف- قبور فرزندان گرامی ائمه اطهار علیهم السلام در باب‌الصغیر: .....
- ۴۷ ..... ۱- قبر سکینه دختر امام حسین علیه السلام .....
- ۴۸ ..... ۲- قبر ام‌کلثوم دختر امام علی علیه السلام .....
- ۴۹ ..... ۳- قبر منسوب به فاطمه صغری دختر امام حسین علیه السلام .....
- ۵۰ ..... ۴- قبر عبدالله بن جعفر الصادق علیه السلام .....
- ۵۰ ..... ۵- قبر عبدالله بن سجاد علیه السلام .....
- ۵۱ ..... ب- مدفن سرهای شهدای کربلا در باب‌الصغیر .....
- ۵۱ ..... اشاره
- ۵۲ ..... ۱- ابوالفضل العباس علیه السلام .....
- ۵۲ ..... ۲- سر مقدس حضرت علی اکبر علیه السلام .....
- ۵۲ ..... ۳- سر مقدس حبیب بن مظاهر علیه السلام .....
- ۵۲ ..... ج- مقابر صحابه رسول خدا صلی الله علیه و آله در باب‌الصغیر .....
- ۵۲ ..... ۱- قبر منسوب به بلال حبشی .....
- ۵۳ ..... ۲- قبر منسوب به عبدالله بن ام‌مکتوم .....
- ۵۴ ..... ۳- قبر منسوب به عبدالله بن جعفر بن ابیطالب علیه السلام .....
- ۵۴ ..... ۴- قبر اوس بن اوس .....
- ۵۴ ..... ۵- وائله بن الاسقع .....
- ۵۵ ..... ۶- قبر ابان بن عثمان .....
- ۵۵ ..... ۷- فضاله بن عبید .....
- ۵۵ ..... ۸- ابو درداء و ام درداء .....
- ۵۶ ..... ۹- سهل بن ربیع انصاری .....
- ۵۶ ..... د- مقابر زنان بنی هاشم و منسوبان به خاندان رسالت .....
- ۵۶ ..... ۱- قبر فضه، خادمه بزرگوار فاطمه علیها السلام .....

- ۲- اسماء بنت عمیس همسر جعفر بن ابیطالب علیه السلام ۵۷
- ۳- میمونه دختر امام حسن علیه السلام ۵۷
- ۴- حمیده دختر مسلم بن عقیل ۵۷
- ۵ و ۶- قبور منسوب به ام سلمه و ام حبیبه، همسران رسول خدا صلی الله علیه و آله ۵۸
- ه- قبور دانشمندان و زهاد معروف دمشق در باب الصغیر ۵۸
- ج- قبور سلاطین مشهور دمشق ۵۹
- ۱- معاویه بن ابی سفیان ۵۹
- ۲- قبر معاویه بن یزید بن معاویه (معاویه ثانی) ۵۹
- ۴- مقبره صلاح الدین ایوبی ۶۰
- ۵- مقبره ملک عادل ایوبی ۶۰
- ۶- مقبره نورالدین محمود زنگی شهید ۶۱
- بازارهای تاریخی و مشهور دمشق ۶۱
- اشاره ۶۱
- ۱- بازار حمیدیه ۶۲
- ۲- بازار مدحت پاشا ۶۲
- ۳- بازار درویشیه ۶۲
- ۴- بازار العماره/ بازار نطافین ۶۳
- قلعه تاریخی، نظامی دمشق ۶۳
- بیمارستان نوریه ۶۴
- قاسیون و آثار تاریخی اسلامی آن ۶۵
- اشاره ۶۵
- الف- آثار تاریخی قاسیون (صالحیه) ۶۶
- ۱- مغاره الدم ۶۶
- ۲- مغاره الجوع/ الاربعین ۶۷

- ۳- غار منسوب به اصحاب کهف ۶۸
- ب- آثار اسلامی قاسیون (صالحیه) ۶۹
- جامع و مقبره محیی‌الدین ابن عربی ۶۹
- آثار و مقابر انبیاء در حومه دمشق ۷۰
- ۱- قبر حضرت هابیل علیه السلام ۷۰
- ۲- قبر منسوب به حضرت موسی علیه السلام در قریه نَیْرَبْ ۷۱
- ۳- محل سکونت حضرت مریم و عیسی علیه السلام در رُبُوه ۷۱
- ۴- مکان تولد یا حضور ابراهیم علیه السلام در بَزْزه ۷۱
- ۵- مَرَجِ عَدْرَاءِ / مرقد مطهر حُجر بن عَدی و یارانش ۷۲
- ۶- قنیطره و جولان ۷۳
- درباره مرکز ۷۴

اماکن سیاحتی و زیارتی دمشق

مشخصات کتاب

سرشناسه: قائدان، اصغر، ۱۳۴۳ -

عنوان و نام پدیدآور: اماکن سیاحتی و زیارتی دمشق / نویسنده اصغر قائدان.

مشخصات نشر: تهران: مشعر، ۱۳۸۰.

مشخصات ظاهری: ۶۴ص.

شابک: ۹۶۴-۶۲۹۳-۲۰-۴

وضعیت فهرست نویسی: فهرست‌نویسی قبلی

موضوع: زیارتگاه‌های اسلامی -- سوریه -- دمشق

موضوع: سوریه -- سیر و سیاحت -- قرن ۲۰ م.

رده بندی کنگره: DS۹۹/د۸ق۲ ۱۳۸۰

رده بندی دیویی: ۹۵۶/۹۱۴۴۰۴۲

شماره کتابشناسی ملی: م ۸۰-۲۳۷۱۹

ص: ۱

اشاره

ص: ۷

سرآغاز

سوریه کنونی که در گذشته، همراه با کشورهای اردن، لبنان، فلسطین اشغال، بخشی از سرزمین شام محسوب می‌شد، سابقه‌ای بس دراز در تاریخ دارد که مورخان، این قدمت را به حدود پنج هزار سال پیش می‌رسانند. از آنجا که این سرزمین در طول مدت یاد شده، از فرهنگ و تمدن درخشانی برخوردار بوده، آثار و نشانه‌هایی از این تمدن بر جای گذاشته است. قبل از فتح این کشور به دست مسلمانان، اقوام مختلفی از جمله، اقوام سامی آموری، آرامی، مصری، آشوری، بابلی، یونانی، رومی و ایرانی که هر از چند گاهی این کشور را سکونت گاه خویش نموده و یا آن را در معرض تاخت و تاز قرار داده‌اند، نشانه‌هایی از تمدن خاص خویش را برای اعصار بعدی به یادگار گذاشته‌اند.

با فتح شام در سال سیزده یا شانزده هجری به وسیله سپاه اسلام، فرهنگ غنی این دین جدید بر تمدنهای چندین سده اقوام مذکور غلبه یافت.

در قرنهای پنجم و ششم هجری که مقارن با جنگهای صلیبی بود، حکام بسیار مقتدر و دینداری در این کشور بر اریکه سلطنت نشسته و پرچم جهاد علیه صلیبی‌ها و رومیان

ص: ۸

را برافراشتند. کسانی چون نورالدین محمود زنگی شهید، سلطانصلاح‌الدین ایوبی، ملک عادل ایوبی، ملک ظاهر بیبرس، سیف‌الدوله حمدانی و ... از افتخارات عالم اسلامی بودند که نه تنها امور جنگی و نظامی را در رأس اقدامات خود قرار داده و به ایجاد پایگاه‌های نظامی، ساخت قلعه‌ها، حفر خندق‌ها و ... پرداختند بلکه بخاطر عشق وافر و گسترش و تحکیم اسلام و تمدن افتخارآفرین آن داشتند نسبت به ایجاد ابنیه‌های مذهبی و فرهنگی، اعم از مساجد، مدارس و ... اهتمامی جدی ورزیدند که امروزه وجودصدها اثر تاریخی از آن دوران بیانگر این مدعاست.

در قرون بعدی، ممالیک و سرانجام ترکان عثمانی پس از استیلا بر این سرزمین، سیاست پیشگامان خود را تداوم بخشیده و ضمن حفاظت و بازسازی آن آثار اسلامی، به احداث بناهای دیگری نیز پرداختند.

موقعیت جغرافیایی و طبیعی سوریه

سوریه با ۱۸۵/۱۸۰ کیلومتر مربع وسعت، هشتاد و سومین کشور جهان است که در جنوب غربی قاره آسیا، کنار دریای مدیترانه و در همسایگی کشورهای ترکیه در شمال، عراق در شرق و جنوب شرقی، اردن در جنوب، فلسطین اشغالی در جنوب غربی و لبنان در غرب واقع شده است.

آب و هوای آن در کناره‌ها و نواحی جنوب غربی معتدل و مرطوب (مدیترانه‌ای) و در سایر نقاط گرم و خشک است. بلندترین نقطه آن از دریا، جبل شیخ با ۲۸۱۴ متر ارتفاع است. از رودهای مهم آن می‌توان به فرات، خابور، عاصی، عفرین، قویق و دجله اشاره داشت که رود فرات با ۲/۶۹۶ کیلومتر طولانی‌ترین آنها و حدود نیمی از آن در ترکیه و عراق جاری است.

بنادر مهم سوریه عبارتند از لاذقیه، طرطوس و بانیاس که در کنار دریای مدیترانه واقع شده‌اند.

سوریه بر اساس آخرین تقسیمات کشوری از (۱۳) استان به اضافه شهر مستقل دمشق تشکیل شده که زیر نظر فرماندار و یک شورای منتخب اداره می‌شود و استانهای

ص: ۱۰

آن به ترتیب وسعت عبارتند از:

۱- حمص ۲- دیرالزور ۳- حسکه ۴- رقه ۵- حلب ۶- دمشق ۷- حماه ۸- سویدا ۹- درعا ۱۰- ادلب ۱۱- لازقیه ۱۲- قنیطره ۱۳- طرطوس.

وجه تسمیه شام و سوریه

سوریه کنونی در گذشته بخش عمده‌ای از شام بوده است. سرزمین شام، کشورهای کنونی سوریه، لبنان، فلسطین و اردن را دربر می‌گرفته است «(۱)» و در حقیقت «الشَّامُ و الشَّامُ و الشَّامُ» «(۲)» نامی بوده که جغرافیدانان عرب بر منطقه‌ای که از طرفی به دریای روم و بیابان ممتد- از ایله تا فرات- و از طرف دیگر- از فرات تا مرز روم- محدود می‌شود نهاده‌اند؛ فضائل فراوانی در مورد شام ذکر کرده‌اند و بعضی از مورخان نیز احادیثی از رسول خداصلی الله علیه و آله در مورد فضائل آن ارائه کرده‌اند «(۳)» که بنظر می‌رسد این احادیث را وابستگان و محدثان اموی ساخته‌اند تا بنحوی سرزمین شام را در مقابل شهر پیامبرصلی الله علیه و آله یعنی مدینه النبیطی الله علیه و آله مطرح نمایند زیرا این سرزمین، مقرر حکومتی بنی‌امیه بوده است.

۱- تقسیم این سرزمین به چهار کشور کنونی بدنبال جنگ جهانی اول و بواسطه اهداف استعماری کشورهای سلطه‌گر انجام شده است.

۲- یاقوت حموی، معجم البلدان، ج ۳، ص ۳۱۱.

۳- ر- ک به ابی البقاء عبدالله البدری، نزهة الانام فی محاسن الشام، بیروت، دارالرائد ۱۹۸۰؛ ابن طولون، بهجة الانام فی فضل دمشق الشام.

وجه تسمیه دمشق و بنای نخستین آن

از آنجا که دمشق، قدیمی‌ترین شهرهای آباد جهان و از مهمترین پایتخت‌های تمدن قدیم محسوب می‌شده؛ در طول قرون متمادی نامهای خاصی داشته است. این امر بیانگر قدمت تاریخی آن که حدوداً به پنج هزار سال پیش می‌رسد می‌باشد.

برای دمشق اسامی زیادی ذکر شده است. اولین نام آن «جلق» و سپس بعلت انتساب به جیرون بن سعد بن عاد بن ارم بن سام بن نوح «جیرون» بوده است. پس از آن «ارم ذات العماد» که در قرآن کریم آمده است و همچنین عذراء، بیت رامون، عین الشرق، باب الکعبه، فسطاط المسلمین نیز از نامهای دیگر آن است. «(۱)» برخی برآنند، اولین شهری که حضرت نوح بعد از طوفان، احداث نمود، دمشق بود.

امّا به اتفاق بیشتر مورخان، اولین کسی که دمشق را بنا کرد «ارم بن سام بن نوح» بود که در آن زمین باغی ساخت و طرح عمارت انداخت. چون بی نظیر و ضرب‌المثل بود آن را باغ ارم گفتند.

شام و سوریه در بستر تاریخ

الف- قبل از اسلام

شام و سوریه کنونی یکی از قدیمی‌ترین مناطق

۱- - پیشین، همان‌جا؛ ماجد اللحام، دمشق، ص ۲۲.

ص: ۱۲

مسکونی آسیا محسوب شده و در هزاره سوم قبل از میلاد قوم «سامی آموری» در این سرزمین ساکن و حکومتی در آن تشکیل دادند که تا سال ۱۷۰۰ قبل از میلاد دوام آورد.

در اواخر قرن یازدهم قبل از میلاد، قوم دیگری نیز «به نام آرامی» در این کشور مستقر شدند.

در سال ۳۹۵ میلادی پس از تجزیه دولت روم به شرقی و غربی، این کشور جزو قلمرو امپراطوری روم شرقی (بیزانس) گردید. (۱) به تدریج استیلای بیزانس بر سوریه ضعیف شد تا اینکه در قرن اول هجری (هفتم میلادی) در زمان خلافت ابوبکر، خالد بن ولید مأمور فتح آن گردید.

ب- پس از اسلام

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در مدت حیات خویش دو بار مرزهای امپراطوری روم در سرزمین شام را مورد تهاجم نیروهای نظامی خویش قرار داد. اولین بار در غزوه «موته» سپاه اسلام، با سپاه انبوه و تا دندان مسلح رومیان روبرو شد؛ این غزوه، مقدمات نفوذ به سرزمین شام را برای مسلمین فراهم ساخت. در زمانی دیگر پیامبر صلی الله علیه و آله با اعزام لشکر خویش به «تبوک» دوباره مرزهای روم را مورد تعرض قرار داد. آن حضرت در واپسین ایام حیات خویش (سال یازدهم هجری)، سپاهی به فرماندهی اسامه بن زید و تمامی بزرگان صحابه برای هجوم به سرزمین شام تدارک دیده و اعزام ساخت لیکن در این روزها به ملکوت اعلی پیوست و

۱- - المعجم القطر العربی السوری، ج ۱، ص ۲۴ به بعد.

ص: ۱۳

خلیفه و جانشین انتخابی او یعنی ابوبکر اعزام آن سپاه را دنبال کرد.

ج- دوران معاصر

سوریه در سال ۱۷۹۹ میلادی با فتح مصر توسط ناپلئون بناپارت به اشغال فرانسه در آمد. با استقلال نسبی مصر، سوریه نیز دوباره به عثمانی واگذار گردید. آزار مسیحیان و سرکوبی شورشهای آنان در این شهر، راه مداخله دولتهای اروپایی را بیش از پیش به این کشور باز کرد و سرانجام در سال ۱۸۶۰ م فرانسه بعنوان کمک به سلطان عثمانی در اداره سوریه، نیروهای نظامی خود را در بیروت (که آن زمان جزو سوریه بود) پیاده کرد. «(۱)» با ورود دولت عثمانی در سال ۱۹۱۴ م به جنگ جهانی اول، ملیون عرب، زمینه را برای اجرای مقاصد استقلال طلبانه خود مساعد دیده و شروع به فعالیت کردند. در همین زمانها نیز زمینه برای ایجاد یک دولت یهودی در فلسطین آغاز شده بود. در پایان جنگ اول جهانی و شکست عثمانی، امیر فیصل بن حسین (که بعدها پادشاه عراق شد) از سوی کنگره مردم سوریه به پادشاهی این کشور انتخاب گردید. «(۲)» در سال ۱۹۱۸ م با حکومت وی، موقعیت و مرکزیت سیاسی دمشق تثبیت شد. در سال ۱۹۲۰ م، نیروهای فرانسه

۱- ۱- «..»- ۳۶۱؛

«، ۸۶۹۱.

۲- ر. ک: به علی سلطان، تاریخ السوریه ۱۹۱۸-۱۹۰۸ دارطلاس ۱۹۸۷.

ص: ۱۴

و متفقین این کشور را اشغال کردند و سوریه و لبنان با رأی جامعه ملل، تحت قیمومیت فرانسه قرار گرفت. در سال ۱۹۲۶ م لبنان از سوریه تجزیه و کشوری جداگانه شد. پس از مذاکرات طولانی در سالهای ۱۹۳۰ م و ۱۹۳۲ م توافق‌هایی برای تأسیس سوریه خودمختار بعمل آمد. در سال ۱۹۱۴ م نیروهای انگلیس و فرانسه آزاد، سوریه را اشغال کردند. ژنرال کاترو، فرمانده نیروهای فرانسه آزاد، استقلال و سپس تأسیس جمهوری سوریه را در شانزدهم سپتامبر ۱۹۴۱ م اعلام کرد و «شیخ تاج الدین حسنی» رئیس جمهور شد. در سال ۱۹۶۷ م پس از جنگ با اسرائیل، قسمتی از خاک سوریه- از جمله ارتفاعات جولان و بخشی از قنطره- اشغال شد. سر انجام در سال ۱۹۷۰ م ژنرال حافظ اسد با کودتایی قدرت را به دست گرفت و به ریاست جمهوری انتخاب شد. در سال ۱۹۷۳ م سوریه دوباره در جنگ اعراب و اسرائیل شرکت کرد و خسارات زیادی بر اسرائیل وارد آورد. «(۱)» در سال ۱۹۸۲ م سوریه بدنبال هجوم صهیونیستها به جنوب آن تا حدی درگیر نبرد لبنان بود. «(۲)» در حال حاضر

۱- - اینامار رابینوویچ، جنگ برای لبنان ۱۹۸۵-۱۹۷۰ ترجمه صفایی و رجبی، ص ۴۹-۶۴.

۲- - ر. ک هیشم گیلانی، الاستراتیجیات العسکریه للحروب العربیة الاسلامیه ۱۹۹۱؛ پیشین، ص ۱۴۱-۱۵۰.

ص: ۱۵

۱۹۹۴ م هنوز پس از ۲۴ سال، ریاست جمهوری بر عهده حافظ اسد می‌باشد. فرزند او ملقب به «اباباسل» که همه مقدمات برای جانشینی او به قدرت آماده بود در یک سانحه هوایی کشته شد.

مذاهب و فرق مذهبی در سوریه

مسلمانان این کشور ۸۶٪ کل جمعیت را تشکیل می‌دهند و مسیحیان که ۱۳/۵٪ جمعیت آن را بخود اختصاص می‌دهند اقلیت نسبه قابل توجهی در این کشور می‌باشند. حدود پنج هزار یهودی نیز در دمشق و اطراف آن زندگی می‌کنند.

ابواب تاریخی دمشق

اشاره

در قرون و ازمه بسیار دور، شهرهایی که موقعیت خاص نظامی و جغرافیایی داشته‌اند به وسیله دیوارهایی که گرداگرد آن کشیده می‌شده حفاظت می‌شده‌اند، زیرا هر لحظه امکان هجوم نیروهای دشمن به آن شهر می‌رفته است. دمشق نیز به لحاظ وضعیت خاص خود، همواره در معرض تهاجم‌ها و تاخت و تازهای مکرر بوده و به همین منظور گرداگرد آن، دو حصار کشیده شده بود. در این دوران ابعاد شهر بطور مستطیل بوده که از شرق به غرب آن یعنی از باب الجایبه تا باب الشرقی ۱۵۰۰ متر و از شمال تا جنوب آن یعنی از باب الفرادیس تا باب الصغیر حدود ۷۵۰

ص: ۱۶

متر مساحت داشت. چون این ابعاد با دیوار بطور کامل محصور گشته بود؛ لذا برای ورود و خروج مردم ابواب و درهایی قرار داده بودند. قسمتهایی از این دیوارها در دوره رومیها ساخته شده و ابواب آن نیز متعلق به آن دوران بود که تا کنون نیز باقی مانده و قسمتهایی از آن نیز به دورانهای اسلامی تعلق دارد. ابواب اصلی شهر عبارت‌اند از:

۱- باب توما:

این دروازه در سمت شمال شرقی شهر واقع شده و از بناهای دوران رومیها است.

۲- باب شرقی:

یکی دیگر از ابواب اصلی بازمانده از دوران رومیها است که در سمت شرق شهر قرار داشته و دارای سه دهانه بوده «(۱)» که دهانه بزرگ در وسط و دو دهانه کوچک نیز در دو طرف آن واقع شده است. «باب شرقی» در نزدیکی باب توما بوده و دارای یک مأذنه و دیوارهای بزرگ است که تا میدان مجاور نیز کشیده شده است.

۳- باب الفرادیس:

در سمت شمال دمشق بوده و به باب العماره نیز معروف است. «باب الفرادیس» در کنار حرم حضرت رقیه (شمال غربی) و در مدخل سوق «العماره» قرار دارد. دیوارهای سنگی این دروازه به سختی قابل رؤیت است

ص: ۱۷

زیرا در داخل بازار و دکانها محو شده است.

۴- باب الصغیر:

این دروازه بیشتر به علت مقبره «باب الصغیر» مشهور و چون از سایر ابواب دمشق کوچکتر بوده به «باب الصغیر» معروف گشته و همین نام نیز بر مقبره کنار آن که محل دفن بسیاری از صحابه و فرزندان ائمه و سادات و ... می باشد اطلاق شده است. ^(۱)

۵- باب السلام:

در شمال دمشق و حدود پانصد متر پائین تر از «باب توما» یعنی انتهای دیواره شمال غربی آن که در جوار نهری کوچک می باشد قرار دارد.

۶- باب الفرج:

کمی پائین تر از باب الفردیس (در شمال شهر) و در داخل بازار «المناخلیه» قرار دارد.

۷- باب کیسان:

این دروازه در جنوب شرقی شهر و در غرب باب شرقی بوده که عمدتاً مسدود می شده است.

۸- باب الجناز:

در غرب دمشق قرار داشت و به باب النصر و باب

۱- اکرم العلی، دمشق بین عصر ممالیک و عثمانی ص ۵۰، مقبره باب الصغیر در مبحث دیگر تشریح خواهد شد.

ص: ۱۸

دارالسعاده نیز معروف بوده است.

۹- باب الحديد:

این دروازه مخصوص قلعه دمشق بود که از آهن خالص ساخته شده و لذا نام «باب الحديد» بر خود گرفته است.

۱۰- باب الجایبه:

این دروازه همانند باب شرقی سه دهانه داشت که دوتای آن بسته می‌شد. باب الجایبه که از سه طریق به باب شرقی متصل بود «(۱)» در غرب شهر قرار داشته و به شارع مستقیم (بازار مدحت پاشا) متصل است.

مرقد و مزار عقيله بنی هاشم زینب کبری علیها السلام

یکی از زیارتگاههای بسیار مهم و مورد توجه همه مذاهب اسلامی در دمشق، مرقد و آرامگاه زینب کبری، دختر امیرالمؤمنین علیه السلام است که همواره خیل مشتاقان و ارادتمندان آن بانوی فداکار و بزرگوار از سرزمین‌های اسلامی بویژه ایران، برای زیارت قبر او عازم این سرزمین هستند.

«زینب کبری» ملقب به ام کلثوم در سال ششم هجری- پس از صلح حدیبیه- و دو سال بعد از تولد حسین ابن علی علیه السلام پا به عرصه وجود گذاشت، محیطی که او در آن رشد کرد مهبط جبرئیل امین و جایگاه وحی سرمدی بود و روزی که خداوند به رسولش فرمان داد تا تمامی درهایی که

ص: ۱۹

به مسجد النبی صلی الله علیه و آله باز می‌شدند را مسدود کند، زادگاه او را مستثنی ساخت. مادرش پاره تن رسول اللہ صلی الله علیه و آله، پدرش بهترین صحابه و نخستین مرد مسلمان در اسلام؛ و خاندان او افضل خاندان عالم بود که خداوند متعال رجس و پلیدی را از آنان دور کرده و تحت «کساء» رسولش، در ظل حمایت خویش وارد ساخته بود.

زینب علیها السلام تحت تربیت چنین خاندان استثنایی رشد کرد. از همان ابتدا با مصیبت‌های فراوانی روبرو شد که تحمل آن بر بسیاری امکان پذیر نبوده و نخواهد بود.

زینب علیها السلام پس از آن که به سن ازدواج رسید، طبق گفته رسول خدا صلی الله علیه و آله که روزی به فرزندان علی علیه السلام و جعفر نگاه کرده و فرموده بود: «دختران ما برای پسران ما و پسران ما برای دختران ما»؛ از میان آن همه خواستگاران که داشت به همسری برادرزاده‌اش، عبدالله بن جعفر بن ابیطالب علیه السلام - که پنج سال از او بزرگتر بود - در آمد.

زینب کبری علیها السلام در فاجعه کربلا دهها تن از بهترین و عزیزترین کسانش را از دست داد.

آن معصومه فداکار پس از چند روز توقف در دمشق، همراه سایر زنان اهل بیت و کاروان اسرای کربلا به مدینه بازگشت و چنانچه خواهیم گفت در واقعه حژه به سال ۶۲ هجری و یا سال قحطی مدینه، همراه عبدالله جعفر - که در دمشق زمین‌هایی داشت - به این شهر مهاجرت و در همان‌جا وفات یافت.

قریه‌ای که حضرت زینب علیها السلام در آن مدفون هستند در

ص: ۲۰

گذشته به «راویه» و اکنون به زینبیه مشهور است. در حال حاضر این قریه به شهر متصل و در هفت کیلومتری شرق دمشق قدیم به طرف فرودگاه واقع می‌باشد.

در خیابان اصلی این شهرک از دور، گنبد و مأذنه‌های مقبره آن بانوی گرامی و دخت امام علی علیه السلام دیده می‌شود. گنبد این مرقد طلائی است و در سمت شرقی و غربی آن دو مناره کاشیکاری شده قرار دارد.

در مدخل در غربی حرم و سمت راست آن- داخل اطاق کوچکی- سه قبر وجود دارد که یکی از آنها قبر «آیه‌الله سید حسین یوسف مکی عاملی» متوفی ۱۳۹۷ هجری و دیگری مرحوم «محسن الامین عاملی»، صاحب تألیف معروف «اعیان الشیعه» و سومین آنها نیز دختر میرزا تقی بهبهانی می‌باشد.

فضای حرم حضرت زینب و صحن آن بصورت مربع مستطیل می‌باشد که شبستان و گنبد و حرم در وسط آن قرار گرفته و دارای چهار در ورودی می‌باشد. سقف شبستان و حرم از سه قسمت تشکیل شده که به صورت پله‌ای بر روی هم قرار دارند و گنبد نیز در وسط آن قرار یافته است. بر روی این گنبد آیاتی از قرآن نوشته شده و طلاکاری آن در سالهای اخیر به وسیله ایران انجام شده است.

در سمت شرق صحن مطهر، مصلاهی زینبیه به همت «آیه‌الله فهری زنجانی» نماینده مقام معظم ولی فقیه در سوریه ساخته شده و مراسم نماز جماعت، دعای کمیل و نماز جمعه در آن برقرار می‌گردد. این شبستان بسیار بزرگ

ص: ۲۱

می‌باشد. مساحت کلصحن، حرم و سایر مراکز وابسته حدود ده‌هزار متر مربع است. در حرم جمعاً ۱۱۴ اتاق وجود دارد که ۶۴ اتاق آن درصحن بزرگ و بقیه درصحن دوم و حسینیه‌های اطراف است.

مرقد و حرم عقیده بنی‌هاشم

مقبره آن بانوی بزرگوار زینب کبری علیها السلام در وسط حرم با ضریحی نقره‌ای و اطراف آن هشت ستون کاشیکاری شده که گنبد حرم بر آن استوار شده وجود دارد. دیوارهای حرم مطهر تا نصف آن سنگ سفید و بقیه آئینه کاری بوده و جلوه‌ای از هنر و معماری ایرانی اسلامی است. بنای داخل و خارج حرم و همچنین مناره‌ها و گنبد از حدود بیست سال پیش است ولی توسعه‌های اطراف صحن و تزئینات آنها همگی از سوی جمهوری اسلامی انجام شده است.

مقام و مقبره حضرت رقیه علیها السلام

یکی از زیارتگاههایی که پس از مقبره حضرت زینب کبری علیها السلام مورد توجه مذاهب اسلامی و بویژه شیعه می باشد، مقبره و حرم «رقیه علیها السلام»، دختر معصوم و کودک خردسال امام حسین علیه السلام است. ضریح و حرم حضرت رقیه در دوران جمهوری اسلامی آن معصومه را کنار آن مکان که مقبره‌ای عمومی به نام «مقبره باب الفردیس» بود ب خاک سپردند. این مقبره در شمال غربی محله قدیمی دمشق و کنار باب الفردیس قرار داشت. در ابتدا سلاطین ایوبی بر قبر او مقبره‌ای کوچک ولی زیبا ساختند؛ سنگ قبری که بر وی نهاده شد از سنگ

ص: ۲۳

موزائیک تزئین شده به وسیله عاج و مرمر بود که اطراف آن را ضریح زیبایی احاطه کرده بود و بر فراز آن نیز گنبد و عمارتی بنا شد. مکان یاد شده که از همان ابتدا بصورت

صحن و گنبد حرم حضرت رقیه در دوران جمهوری اسلامی

مسجد و مقبره بود، در سال ۱۱۲۵ هجری مورد بازسازی قرار گرفت و در سال ۱۳۲۳ هجری نیز «(۱)» بوسیله میرزا علی اصغر خان امین السلطان صدر اعظم مظفرالدین شاه دوباره ترمیم شد. در آن زمان سه کتیبه سنگی در داخل حرم در سمت محراب شبستان آن دیده می‌شد. در کتیبه اول چند حدیث در فضایل اهل بیت و نام میرزا بابا مستوفی گیلانی بعنوان تعمیر کننده بقعه مقام رقیه به تاریخ ۱۱۲۵ هجری

۱- - کتیبه شهابی، همان کتاب ص ۳۱۶؛ محسن الامین، اعیان الشیعه، ج ۷، ص ۳۴

ص: ۲۴

دیده می‌شد. در کتیبه دوم به مکان دفن ملک کامل ناصرالدین محمد که در سال ۸۸۰ هجری در این مکان مدفون شده بود اشاره و بر کتیبه سوم نیز چند بیت شعر نوشته شده بود. «(۱)»

مسجد اموی دمشق (جامع اموی)

اشاره

مسجد اموی یکی از شاهکارهای درخشان تمدن و فرهنگ اسلامی است که نه تنها قدمت و سابقه آن به دوران هزار و چهارصد ساله اسلامی محدود نمی‌شود بلکه ریشه و بنیانی دیرینه، به بلندای چهار هزار سال در تاریخ بشریت داشته و در حقیقت بیانگر سیر و تاریخچه تحول و دگرگونی ادیان و مذاهب است.

مکان این مسجد در چهار هزار سال پیش معبد آتش پرستان بوده و خدای آنان یعنی «آذر» مورد پرستش قرار می‌گرفته است. پس از یونانیها، رومیان با حضور و سلطه بر این سرزمین، این معبد را توسعه داده و آن را به محل عبادت خدای خویش «ژوپیتر» تغییر دادند. با گسترش مسیحیت در جهان و بویژه در شام، قسمت کوچکی از معبد ژوپیتر به کنیسه تبدیل گشت که به نام «قدیس یوحنا» یا «ماری یوحنا» خوانده می‌شد.

سرانجام در سال هفده هجری با فتح دمشق به وسیله

ص: ۲۵

مسلمانان، این آتشکده و بتکده به مسجد و محل عبادت ذات باریتعالی و خدای واحد تبدیل گشت که البته نیمی از آن بر اساس مصالحه‌ای که صورت پذیرفته بود همچنان بصورت کلیسا باقی ماند. مساحت اولیه آن براساس آنچه که ابن جبیر نقل کرده است از شرق به غرب یعنی در طول دویست قدم (حدود ۱۵۰ متر) و از سمت جنوب به شمال یعنی در عرض ۱۳۵ قدم (حدود صد متر) بوده و در مجموع به پانزده هزار متر مربع می‌رسیده است. «(۱)» هنگامی که دمشق به وسیله سپاه اسلام فتح شد، کلیساهای فراوانی در این شهر بود که بعضی از آنها طبق معاهده صلح در مقابل نیمی از کلیسای اصلی شهر در دست مسیحیان ماند و مسلمانان نیمه مذکور را تبدیل به مسجد کرده و در آن به نماز می‌پرداختند که بعدها جامع اموی بجای آن ساخته شد. مسیحیان که نسبت به دین جدید با بی‌اعتنایی می‌نگریستند با ایجاد سروصدای عمدی در مراسم خود از جمله صدای مهیب ناقوس به هنگام اقامه نماز جماعت، خواندن سرودها به صدای بلند، نسبت به عبادت مسلمانان مزاحمت فراهم می‌کردند.

وقتی معاویه بن ابی سفیان در شام ولایت و حکومت یافت، تصمیم به الحاق نیمه باقیمانده از کنیسه به مسجد نمود ولی مسیحیان نپذیرفتند؛ پس از وی عبدالملک بن مروان مال فراوانی به آنان داد تا اجازه دهند این قسمت نیز

۱- ابن جبیر، الجامع الاموی، تحقیق مطیع الحافظ ص ۱۳.

ص: ۲۶

به مسجد ملحق شود ولی ایشان نپذیرفتند؛ تا اینکه ولید بن عبدالملک که مردی شجاع و جسور بود مال فراوانی به مسیحیان داد و حتی گفت اگر نپذیرید، کنیسه باب توما را که با زور و این قسمت را باصلح گرفتیم، بجای آن تخریب خواهم کرد. (آن کلیسا بزرگتر از کلیسای داخل شهر یعنی مکان مسجد اموی بود)؛ لذا مسیحیان راضی شدند که نیمه باقیمانده نیز به مسجد اضافه شود. «(۱)» مسجد جامع اموی یکی معجزات هنر معماری اسلامی و رومی است «(۲)» زیرا در ساخت آن از مهندسان رومی نیز کمک گرفته شد. ولید در ابتدا طرح بنای آن را به روم فرستاد و دوازده هزار نفر از معماران و مهندسان آن سرزمین را برای ساخت آن به دمشق دعوت کرد. عملیات بنای آن از سال ۸۶ هجری آغاز «(۳)» و بهترین زینتها و سنگهای مرمر برای تزئین آن بکار رفت. بر فراز شبستان مسجد، گنبدی به نام «نسر یا عقاب» ساخت و ستونهایی در زیر آن قرار داد و آن را با طلا و جواهر و پوششهای حریر مزین کرد. محراب مسجد را با جواهر و قندیلهای طلا و نقره، معرقهای زیبا و زنجیرهای طلا آراست.

۱- - نعیمی، الدر اس فی تاریخ المدارس، ج ۲، ص ۲۸۵؛ ابن بطوطه، الرحله «تحفة النظار فی غرائب الامصار و عجائب الاسفار، ص ۶۳.

۲- - حسن ابراهیم حسن، تاریخ سیاسی الاسلام، ج ۱، ص ۲۷۶-۲۷۷ همچنین بنگرید به:
۲۳۲ .. ۰۷- /

۳- - ابن بطوطه، الرحله، ص ۶۳.

ص: ۲۷

جامع اموی

قابل گفتن است که بنای مسجد در دوران ولید بن عبدالملک هفت سال طول کشید ولی نیمه تمام ماند و بقیه قسمتهای آن را سلیمان بن عبدالملک تمام کرد. در طول قرون مختلف تعمیرات و توسعه‌هایی در آن انجام شده و همچنین بر اثر چندین آتش سوزی، بسیاری از قسمتهای آن در آتش سوخته است که به شرح آن خواهیم پرداخت.

اکنون جامع اموی پس از مختصر تعمیراتی که در اواخر حکمرانی ممالیک یعنی تا قرن هشتم در آن صورت گرفته به همان حال باقیمانده است. صحن حیاط به کلی از سنگهای دوران ممالیک بوده و دیوارها نیز از سنگ‌های بسیار بزرگ است. نیمی از دیوارهای شمالی، شرقی و غربی از کلیسا و معبد باقیمانده از دوران قبل از اسلام است و نیمه فوقانی دیوارها در دوره ولید و دوره‌های بعد اضافه شده است که تفاوت نوع سنگهای آن مشخص است. ولید دیوارها را مسقف نموده و دیوارهای شرقی و شمالی و

ص: ۲۸

غربی را با ستونهای سنگی بصورت کنگره‌ای بر زیر سقف‌های مزبور قرار داده است. در دوره ممالیک سقف دیواره‌های غربی با نقاشیهایی به رنگ طلایی که به آن «فسیفساء» می‌گفته‌اند تزئین گردید. متأسفانه فسیفساء بیشتر سقفها به مرور تخریب شده و اکنون اثری از آنها نیست. در صحن سه قبه و گنبد کوچک ساخته شده است.

۱- قبه المال

این قبه در سال ۱۷۲ هجری به وسیله امیر دمشق «فضل بن صالح بن علی العباس» پسر عموی منصور عباسی ساخته شد و چون اموال و ذخائر مسجد در آن نگهداری می‌شد به «قبه المال» معروف گردید. (۱)

۲- قبه الغواره

این قبه در وسط صحن قرار دارد و در سال ۳۶۹ هجری ساخته شد. در زلزله سال ۱۱۷۳ هجری تخریب گردید و عثمان پاشا به سال ۱۱۸۲ هجری آن را بازسازی کرد. این گنبد کوچک بر شش ستون از سنگ مرمر قرار داد. قبه یاد شده به «صخره قربان» نیز معروف بوده است. گویند حضرت هاییل قربانی خویش را که گوسفندی بود بر این صخره قرار داد چون مورد قبول حق قرار گرفت به وسیله آتش سوخت و قربانی قایل که گندم بود پذیرفته

۱- - نعیمی، همان کتاب، ص ۱۱۳.

ص: ۲۹

نشد و به همان حال باقی ماند لذا به برادرش حسادت ورزید و او را در کوه قاسیون به قتل رسانید. از آن روز این مکان به‌صخره قربان معروف شد. [\(۱\)](#)

۳- قبة الساعات

این قبه در شرق صحن اموی و کنار «باب الساعات» قرار دارد که در قرن پنجم هجری ساخته شده و محل استقرار ساعت مسجد بوده است. [\(۲\)](#)

۴- قبة النسر یا عقاب

یکی از بزرگترین بناهای فوقانی مسجد اموی است که صحن مسجد اموی بر فراز شبستان قرار داشته و از سنگ مرمر می‌باشد.

۱- مسعودی، مروح الذهب، حاشیه، ج ۲، ص ۱۱۲؛ نصرالدین البهره، دمشق الاسرار، ص ۱۲ بنقل از عبدالوهاب المقدسی.

۲- مطیع الحافظ، الجامع الاموی، ص ۱۸.

ابواب مسجد اموی

از هنگام بنای مسجد برای ورود و خروج در چهار سمت آن درهایی قرار داده شد که عبارت بودند از:

۱- باب الزیاده: در سمت دیوار قبله و جنوب مسجد بوده که در دوره عثمانی به «باب العنبرانیین» و بعدها نیز به «باب القوافین» مشهور شد.

۲- باب جیرون: در شرق مسجد و از بزرگترین درهای آن بوده است. این در، بعدها به «باب الساعات» معروف گشت و «باب الکلاسه» و «باب اللبادین» نیز به آن گفته می‌شد. در کنار آن رأس الحسین علیه السلام قرار دارد.

۳- باب الناطفین: در سمت شمال مسجد بوده و به «باب الفرادیس» و «باب العماره» نیز معروف گشته است. [\(۱\)](#)

مآذنه‌ها و مناره‌های جامع اموی

این مسجد دارای سه مآذنه بزرگ است که از سنگ و بصورت مربع ساخته شده و در سمت شمال، جنوب غربی و جنوب شرقی قرار گرفته‌اند.

۱- مناره شرقی: این مآذنه به «مناره البیضاء» و «مناره عیسی» معروف است. گویند در آخرالزمان حضرت عیسی علیه السلام بر این مناره فرود خواهد آمد.

۲- مناره شمالی: این مآذنه به «العروس» مشهور است.

آن را بدین جهت مناره عروس گفته‌اند که در زمانهای

۱- پیشین، همان‌جا؛ ابن بطوطه، همان کتاب، ص ۶۶

ص: ۳۱

قدیم، مردم به هنگام اجرای مراسم عروسی و جشنها، بانصب چراغ و آویزان کردن دستمال‌ها و پارچه‌های رنگارنگ آن را تزئین می‌کرده‌اند و معتقد بودند این عمل باعث برکت خواهد شد.

۳- مناره غربی: به مأذنه «آق بای» معروف است. [\(۱\)](#)

آثار و مقام انبیا در جامع اموی

الف- قبر و مقام هود علیه السلام

بسیاری از مورخان دمشق گفته‌اند که قبر هود در اینجا است. این مکان در سمت چپ «مقام رأس یحیی» یعنی در مقابل ستون چهارم در دیوار قبله از سمت شرق شبستان قرار دارد و بر سنگ دیوار، قبله به خطی زیبا در زمینه سبز نوشته شده است «هذا مقام هُود النَّبِیِّ علیه السلام» در این مکان کتیبه‌ای در دوران ولید یافت شد که وقتی ترجمه کردند پند و اندرزهایی از حضرت هود بوده است. [\(۲\)](#)

ب- مقام حضرت خضر علیه السلام

گویند حضرت خضر بنی علیه السلام در مسجد اموی همواره نماز می‌گذاشته است. [\(۳\)](#) مکان نماز ایشان در سمت شرقی قبله (جنوب شرقی) نزدیک مناره شرقی بوده است. اکنون نزدیک به محراب اصلی مسجد و به موازات مقام هود بر

۱- قتیبه شهابی، مأذن دمشق، ص ۵۷، ۶۵.

۲- ابن عمری، همان کتاب، ص ۴۷.

۳- ابن حورانی، زیارات الشام، ص ۱۴-۱۵.

ص: ۳۲

دیوار قبله عنوان «هذا مقام خضر النبی» بر تابلویی سبز دیده می‌شود.

ج- مکان نزول عیسی علیه السلام

مسلم از اوس بن اوس و از رسول خداصلی الله علیه و آله نقل کرده است که حضرت عیسی بن مریم، کنار مناره شرقی دمشق یعنی جامع اموی نزول خواهد کرد و کنار آن مناره، قطعه سنگی که حضرت موسی در «کوه طور» با عصای خود بر آن زد و دوازده چشمه جاری شده وجود دارد. [\(۱\)](#)

د- مقام و محل دفن سر یحیی علیه السلام

«حضرت یحیی علیه السلام» به قدرت الهی از پدر و مادر پیری که امید به فرزند نداشتند بدنیا آمد. خداوند یحیی را در رأس یحیی
کودکی علم و حکمت عنایت فرمود «و آتیناه الحکم صبیا».

۱- - پیشین، همان جا.

ص: ۳۳

وی از دوران جوانی با عفت و با تقوی بود، همواره در «مسجد الاقصی» به عبادت و ریاضت مشغول و از اختلاط با اهل دنیا پرهیز می‌کرد. او به هنگام بعثت عیسی علیه السلام نبوت ایشان را شهادت داد و در همین دوران بود که به دستور پادشاه بنی اسرائیل به قتل رسید.

شبستان جامع اموی

شبستان مسجد دارای بیست ستون در سمت شرق و بیست ستون در سمت غرب بوده و چهار ستون اصلی و بزرگ به ابعاد ۳*۲ متر در وسط آن قرار دارد که پایه‌های گنبد بزرگ مسجد یعنی «قبه النسر» می‌باشد. ارتفاع داخلی این گنبد بیش از سی متر بوده و تماماً از سنگ و با گچ سفید

شبستان جامع اموی

تزیین و بازسازی شده است. بر روی چهل ستون مذکور، چهل ستون کوچک دیگر قرار دارد. این ستونها بصورت

ص: ۳۴

هلالی شکل هستند که سقف مسجد را- که شاید بتوان گفت بلندترین سقف موجود در میان مساجد جهان است- را نگه داشته‌اند.

محرابه‌های چهار گانه

در شبستان مسجد اموی چهار محراب قرار دارد که هر یک مخصوص یکی از فرق چهارگانه اهل سنت است. یکی از آنها در وسط و دو محراب دیگر در سمت راست آن و محرابی نیز در سمت چپ آن قرار دارد. محراب وسط که اصلی و بزرگتر از بقیه است مخصوص مالکی‌ها است. محرابهای سمت راست از حنفی‌ها و حنبلی‌ها و محراب سمت چپ نیز از آن شافعی‌ها است. در عصر ممالیک در هر چهار محراب نماز می‌گذاشته‌اند. «(۱)»

محل غسل تعمید مسیحیان

همانگونه که در شرح تاریخ جامع اموی گفته شد نیمی از جامع کنونی اموی (نیمه شرقی) کلیسا بود و سپس به وسیله ولید به نیمه دیگر آن الحاق و کلیسای مذکور تخریب شد. در این نیمه و کنار درب ورودی شرقی شبستان به فاصله بیست متری، بقایای استوانه و چاهی است که گویند مسیحیان فرزندان خود را در آن غسل تعمید می‌داده‌اند. این مکان نزد آنان از ارزش خاصی برخوردار

۱- - اکرم العلی، دمشق بین عصر ممالیک و عثمانی، ص ۱۶۶.

ص: ۳۵

بوده است. اکنون این چاه و استوانه‌های آن که از مرمر ساخته شده موجود بوده ولی چاه آن پوشیده شده است.

مقام رأس‌الحسین علیه السلام

هنگامی که کاروان اسرا و سرهای بریده شهداء به سمت دمشق در حرکت بود، سر مبارک امام حسین علیه السلام در پایان همه سرها و مقابل زنان و اهل بیت حرکت داده می‌شد.

آنگاه به فرمان یزید سر مبارک را از مجلس بیرون برده و به همراه سایر سرهای شهداء سه روز بر باب القصر آویزان کردند. ^(۱) پس از آن مدت، سر مبارک امام حسین علیه السلام را پائین آورده و در گوشه شمال شرقی مسجد در اطاقکی قرار دادند. این سر چند روز در این مکان قرار داشت. بعدها در آن جا بقعه‌ای بیاد بود این حادثه غم‌انگیز ساختند که به «رأس‌الحسین علیه السلام» مشهور شد. ^(۲) این مکان پس از محراب و مسجد «امام زین‌العابدین علیه السلام» در داخل اطاقی به ابعاد ۴*۳ متر قرار دارد و در جدار داخلی گنبد آن اسامی ائمه نقش بسته است. در داخل شبستان مقام امام سجاد علیه السلام محفظه‌ای از نقره و بسیار کوچک باندازه سر یک انسان در داخل دیوار به یاد محل قرار دادن سر مبارک حضرت جاسازی شده است. در سمت چپ این محفظه نقره‌ای، شبستان و یا اطاقی که از آن

۱- - خوارزمی، مقتل‌الحسین، ج ۲، ص ۷۵؛ ابن کثیر، همان کتاب، ج ۸، ص ۲۰۴

۲- - نویری، نه‌ایة‌الارب فی متون‌الارب، ترجمه مهدوی دامغانی ج ۷، ص ۲۰۳-۲۰۵؛ ابن بطوطه، الرحله ص ۶۵

ص: ۳۶

یاد کردیم به وسیله دری آهنین جدا می‌شود. در سمت چپ آن ضریحی کوچک از نقره و بصورت مستطیل با ابعاد $۱/۵ * ۱$ متر می‌باشد. داخل این مکان یا ضریح، پایه‌ای مستقر شده و بالای آن چیزی به شکل سر با پوشش قرمز رنگ که گویا از چوب و یا سنگ ساخته‌اند قرار داده شده است.

ضریح رأس الحسین ساخته جمهوری اسلامی

محراب و مقام حضرت زین العابدین علیه السلام

هنگامی که امام سجاد علیه السلام در حال اسارت در مسجد اموی حضور داشتند، در شمال شرقی جامع و در مکانی به تهجد و عبادت می‌پرداختند. ابن عساکر گوید آن حضرت هر شب و

ص: ۳۷

روز در این مکان هزار رکعت نماز می گذاشته‌اند «(۱)» این مکان مقدس در طول قرون مختلف مورد تبرک و زیارت قرار می گرفته و می گیرد. نمازگاه امام سجاد علیه السلام در سمت شمال شرقی مسجد اموی و کنار در محراب و نمازگاه حضرت سجاد شرقی آن است که پس از شبستان بزرگی قرار داشته و دارای محرابی زیبا از سنگ می باشد.

مسجد الاقصاب / القصب

این مسجد در سمت «باب الفردیس» و خیابان اصلی مسیر حرم حضرت رقیه و حدود پانصد متر پائین تر از «سوق العماره» قرار دارد. در این مکان سرهای شهدای «مرج عذراء» یعنی حجر بن عدی و یارانش بخاک سپرده شده‌اند. «(۲)» اسامی هفت تن از شهدا بر کتیبه‌ای در بالای این

۱- ابن حورانی، زیارات الشام، ص ۲۱-۲۰.

۲- نعیمی، الدارس فی تاریخ المدارس، ج ۲، ص ۲۶۴

ص: ۳۸

حجره که در سمت راست راهروی مسجد است دیده می‌شود. این مسجد امروزه به «مسجد القصب و جامع منجک» معروف است. بنای آن را به امیر ناصر الدین ابن منجک نسبت می‌دهند که وی مکان آن را تخریب و جامع بزرگی در سال ۷۲۱ بجای آن ساخته است. ^(۱) شایان ذکر است بدنهای این شهداء در مرج عذراء کنونی در ۳۶ کیلومتری دمشق قرار دارد.

قبرستان باب الصغیر

اشاره

قبرستان باب الصغیر یکی از قبرستانهای بسیار مهم و تاریخی دمشق است. این قبرستان در نزدیکی «باب الصغیر» که یکی از دروازه‌های اصلی شهر قدیمی دمشق است قرار داشته و وجه تسمیه آن نیز به همین علت است.

الف- قبور فرزندان گرامی ائمه اطهار علیهم السلام در باب الصغیر:

۱- قبر سکینه دختر امام حسین علیه السلام

«آمنه»، ملقب به «سکینه» یکی از دختران حضرت امام حسین علیه السلام بود که در حادثه جان‌فزای کربلا حضور داشت. مادر وی «رباب بنت امرء القیس بن عدی بن اوس بن جابر بن کعب بن علیم بن جناب» بوده است. ^(۲)

۱- پیشین، ج ۲، ص ۳۳۲.

۲- زبیر بن بکار، کتاب نسب قریش، ص ۵۹؛ ابن صباغ مالکی، الفصول المهمه فی معرفه الائمه، ص ۱۸۵؛ مجلسی، بحار الانوار جزء ۴۵ از مجلد پانزدهم، ص ۳۲۹؛ حسن الامین، دائرة المعارف الاسلامیه الشیعیه جزء دوم، ص ۲۵.

ص: ۳۹

قبر سکینه در باب الصغیر ابتدای در اصلی است و دارای گنبدی بزرگ به رنگ سبز می‌باشد که دو گنبد دیگر نیز اطراف آن هستند. بر فراز این مرقد مناره‌ای نیز برنگ سبز دیده می‌شود. قبر سکینه علیها السلام و ام‌کلثوم زینبصغری دختر امام علی علیه السلام هر دو داخل یک حجره و شبستان بزرگی است. نمای این مرقد از قبل از دوران عثمانی است که به احتمال زیاد در آن دوران تجدید بنا شده و بر اساس تابلویی که بر در ورودی نصب گردیده در سال ۱۳۳۰ ق نیز مرمت شده است.

۲- قبر ام‌کلثوم دختر امام علی علیه السلام

در کنار مرقد سکینه- دختر امام حسین علیه السلام- قبر ام‌کلثوم، دختر علی علیه السلام است.

مرقد ام‌کلثوم و سکینه دختر امام حسین علیه السلام

ام‌کلثوم وقتی همراه کاروان اسرا وارد کوفه شد، چون مردم به زنان اهل بیت نگاه می‌کردند فریاد زد: آیا از خدا و

ص: ۴۰

رسولش شرم نمی‌کنید که این گونه به حرم پیامبر صلی الله علیه و آله نگاه می‌کنید ایشان همچین قبل از ورود به دمشق نزد عمر بن سعد رفته و از وی خواست تا زنان حرم را از دری که مردم کمتری حضور داشته باشند وارد شهر کنند ولی او نپذیرفت. «(۱)»

۳- قبر منسوب به فاطمه صغری دختر امام حسین علیه السلام

فاطمه صغری- دختر امام حسین علیه السلام- از «ام اسحاق بنت طلحه بن عبیدالله بن تیمیه» بوده است. «(۲)» وی در سال سی‌ام هجری بدنیا آمد و در واقعه کربلا نیز حدود سی سال سن داشته است «(۳)» لذا می‌توان گفت از خواهرش سکینه بزرگتر بوده است. بنظر نمی‌رسد این قبر متعلق به فاطمه دختر امام حسین علیه السلام باشد چرا که در پائین کتیبه کوفی که بر دیواره سنگ قبر او قرار دارد جمله‌ای با این عنوان «هذا قبر فاطمه بنت احمد بن الحسین الشهيد علیه السلام» و تاریخ ۴۳۹ هجری دیده می‌شود. لیکن در نظر عامه و خادمین این محل، قبر، از فاطمه دختر امام حسین علیه السلام است در حالی که نوشته روی آن حاکی از چیز دیگری است. از طرف دیگر بیشتر منابع

۱- - عبدالرزاق مقرر، مقتل الحسین او حدیث کربلا، ص ۴۰۰ و ۴۷۷.

۲- زبیر بن بکار، کتاب نسب قریش، ص ۵۹؛ مجلسی، همان کتاب، ج ۴۵، ص ۳۳۱؛ حسن الامین، دائرةالمعارف الاسلامیه الشیعیه، ج ۱، جزء دوم، ص ۲۵.

۳- ابن اثیر، الکامل فی التاریخ، ج ۴، ص ۳۵؛ ابن حجر، تهذیب التهذیب، ج ۱۲، ص ۴۴۲.

ص: ۴۱

روایت می‌کنند که فاطمه صغری در منزل خود یعنی در پشت مسجد النبی صلی الله علیه و آله وفات یافت و در بقیع به خاک سپرده شد. «(۱)» پس به احتمال زیاد چون روایتی نیز مبنی بر سکونت فاطمه صغری در دمشق نداریم قبر مذکور باید متعلق به نواده امام حسین علیه السلام- نه دختر او- باشد والله اعلم.

۴- قبر عبدالله بن جعفر الصادق علیه السلام

قبر فرزند گرامی امام صادق علیه السلام، کمی بالاتر از قبر فاطمه صغری و در سمت چپ آن قرار دارد که دارای گنبدی کوچک به رنگ سبز بوده و داخل آن تابوتی چوبین با محفظه‌ای فلزی دیده می‌شود؛ این جا قبر فرزند امام ششم شیعیان است.

۵- قبر عبدالله بن سجاد علیه السلام

قبر عبدالله بن امام زین العابدین علیه السلام- معروف به عبدالله باهر- در کنار دیواره شرقی باب الصغیر قرار دارد که از قبرستان مستقل و راه آن پس از در اصلی قبرستان می‌باشد. دارای صحن و گنبد سبز و شبستان نسبتاً بزرگی است. اطراف مقبره و مرقد او که در سال ۱۳۳۰ هـ بازسازی شده «(۲)» دیواری کشیده‌اند که آن را از قبرستان مستقل و مجزا ساخته‌اند.

۱- برای تحقیق بیشتر در این مورد بنگرید به تاریخ و آثار اسلامی مکه مکرمه و مدینه منوره، تألیف نگارنده این سطور، چاپ سازمان حج و زیارت، نشر شعر ۱۳۷۲، ص ۲۶۰.

۲- یوسف بن عبدالهادی، همان کتاب، ص ۲۵۲.

ب- مدفن سرهای شهدای کربلا در باب الصغیر**اشاره**

پس از آنکه اهل بیت رسول خدا صلی الله علیه و آله را در کربلا- به خاک و خون کشیدند، عمر بن سعد دستور داد تا سرهای شهداء را قطع نمایند. پس از این اقدام شنیع، سرها را بین قبایل قسمت نمود تا آنان بدین وسیله به ابن زیاد تقرب جویند. لذا قبیله کنده سیزده سر، به ریاست قیس بن اشعث کندی، قبیله هوازن دوازده سر، به ریاست شمر بن ذی الجوشن، تمیم هفت سر، بنی اسد شانزده سر بر نیزه کرده، و در مجموع با ۷۱ سر بریده وارد کوفه شدند. «(۱)» هنگام طلوع آفتاب سرهای مقدس شهدا و کاروان اسرا از «باب الساعات» وارد مسجد اموی شد. آنگاه به دستور یزید لعن الله، تمامی سرها بمدت سه روز بر دروازه‌های شهر و مسجد اموی آویزان گردید. امام زین العابدین علیه السلام پس از چندی موافقت یزید را گرفت تا سرها را به بدن‌ها ملحق سازد و لذا سر امام حسین علیه السلام و سایر شهداء را به کربلا برده و به اجساد مطهرشان ملحق فرمود. «(۲)» در عین حال چند سر از شهداء را در «باب الصغیر» به خاک سپردند. این سرها عبارتند از ۱- سر مقدس حضرت

۱- - عبدالرزاق موسوی المقوم، مقتل الحسین او حدیث کربلاء، ص ۳۹۱؛ ابن صباغ مالکی، همان کتاب، ص ۱۹۷.

۲- - مجلسی، همان کتاب، ج ۴۵، ص ۱۲۴-۱۲۸؛ ابوالحسن شعرانی، همان کتاب، ص ۲۵۳؛ همچنین حسن الامین، در دائرة المعارف الاسلامیه الشیعیه جزء دوم، ص ۳۲ و هاشم معروف الحسینی در سیره الائمه الاثنی عشریه، ج ۲، ص ۸۰، به نقل روایتهای مختلف در مورد محل دفن سر مقدس امام حسین علیه السلام پرداخته‌اند.

۱- ابوالفضل العباس علیه السلام**۲- سر مقدس حضرت علی اکبر علیه السلام****۳- سر مقدس حبیب بن مظاهر علیه السلام.**

محسن الامین در سال ۱۳۲۱ هجری کتیبه‌ای بر بالای در ورودی این مقام با این عبارت دیده بود «هذا رأس عباس و علی بن الحسین علیه السلام و حبیب بن مظاهر». بعدها که ضریحی بر روی این محل گذاشته شد نام شانزده تن ذکر گردید. «(۱)» با توجه به اینکه منابع تاریخی شیعه اذعان دارند بیشتر سرهای کربلا به بدنهای آنان ملحق شد بنظر نمی‌رسد در این مکان بیش از سه سر بخاک سپرده شده باشد. واللّه اعلم بالصواب.

ج- مقابر صحابه رسول خداصلی الله علیه و آله در باب الصغیر**۱- قبر منسوب به بلال حبشی**

بلال پس از رحلت رسول خداصلی الله علیه و آله وقتی لشکر اسلام برای فتح شام در مدینه آماده عزیمت شد به گفته ابن اعثم نزد خلیفه آمد و گفت تو مرا آزاد کردی تا کنار تو باقی بمانم و در مسجد رسول خداصلی الله علیه و آله اذان بگویم چنین کردم، ماندم و برای او اذان گفتم، اکنون رسول خداصلی الله علیه و آله از دنیا رفته است و من دوست ندارم پس از او برای کسی اذان بگویم، از تو می‌خواهم که اجازه دهی همراه این لشکر به جهاد در راه خدا بروم که آن را از ماندن بهتر دوست دارم. ابوبکر گفت: هر آنچه خواهی بکن ولی دوست داشتم نزد من در

۱- - محسن الامین، اعیان الشیعه، ج ۱، ص ۶۲۷؛ حسن الامین، همان کتاب، ج ۱، ص ۳۲

ص: ۴۴

مدینه می‌ماندی و اذان می‌گفتی، بلال نپذیرفت و همراه سعید بن عامر وارد لشکر شد. «(۱)» بلال به دمشق آمد و در آنجا و بقولی در «داریا» یکی از قریه‌های اطراف دمشق ساکن شده و سرانجام در سال بیست هجری «(۲)» یا به روایتی هفده هجری «(۳)» در خلافت عمر بن خطاب- در سن ۶۳ سالگی- وفات یافت و در باب الصغیر بخاک سپرده شد. «(۴)» در محل دفن بلال اختلاف است. ابن کثیر قبری که در باب الصغیر به او منسوب است را صحیح ندانسته و محل دفن وی را همان قریه «داریا» می‌داند. او می‌گوید قبری که اکنون در باب الصغیر است از او نیست بلکه قبر «بلال بن ابی الدرداء» قاضی دمشق است که فردی عابد و زاهد بوده است. «(۵)» در هر حال، قبری که اکنون به نام بلال در باب الصغیر معروف است کمی بالاتر از قبور سکینه و ام‌کلثوم می‌باشد؛ این قبر در کنار قبر منسوب به عبدالله بن جعفر طیار است و هر دو در یک بقعه قرار گرفته‌اند.

۲- قبر منسوب به عبدالله بن ام‌مکتوم

«عبدالله بن ام‌مکتوم» یکی از صحابه جلیل القدر رسول خدا صلی الله علیه و آله، و از مسلمانان اولیه است. وی کاتب و حافظ

۱- ابن اعثم، الفتوح، ج ۱، ص ۹۷-۹۶.

۲- کرد علی، غوطه دمشق، ص ۱۱۴.

۳- ابن حورانی، زیارات الشام، ص ۴۴-۴۵.

۴- پیشین، همان‌جا.

۵- کرد علی، همان کتاب، ص ۱۱۵.

ص: ۴۵

قرآن بوده و اغلب به هنگام غزوات رسول خداصلی الله علیه و آله جانشینی آن حضرت در مدینه را بر عهده داشته است.

۳- قبر منسوب به عبدالله بن جعفر بن ابیطالب علیه السلام

در باب الصغیر قبری منسوب به «عبدالله بن جعفر» همسر حضرت زینب علیها السلام وجود دارد که قطع بیقینصحت تاریخی ندارد؛ زیرا عبدالله در سال جحاف در مکه وفات یافته «(۱)» و در قبرستان بقیع بخاک سپرده شده است. «(۲)»

۴- قبر اوس بن اوس

«اوس بن اوس» یکی دیگر از صحابه جلیل القدر رسول خداصلی الله علیه و آله است. مقبره وی اکنون در مقابل مدرسه صابونیه در سمت دیواره غربی مقبره باب الصغیر است.

۵- وائله بن الاسقع

یکی دیگر از صحابه رسول خداصلی الله علیه و آله که همراه اوس بن اوس و عمار بن یاسر و دیگران بر ایوانصفه در مسجد النبیصلی الله علیه و آله زندگی می کرد وائله بن الاسقع بود. او آخرین صحابه‌ای بود که در این شهر وفات یافت. «(۳)» وائله پس از

۱- سال جحاف سال هشتاد هجری است که سیلی به مکه آمد و حاجیان را در خود فرو برد. در این واقعه عبدالله نود سال داشته است، ابن حجر، الاصابه، ج ۳، ص ۴۷؛ ابن منظور، مختصر تاریخ دمشق ابن عساکر، ج ۱۲، ص ۷۲؛ محب طبری، ذخائر العقبی، ص ۲۲۱

۲- ابن اثیر، اسد الغابه فی معرفه الصحابه، ج ۳، ص ۱۳۵. همچنین بنگرید به تاریخ و آثار اسلامی مکه مکرمه و مدینه منوره، اثر نگارنده این سطور، ص ۳۲۶

۳- پیشین، ص ۴۹.

ص: ۴۶

شهادت حسین علیه السلام به شدت خشمگین بود و همواره به نقل آیه تطهیر که در شأن خاندان رسول خداصلی الله علیه و آله نازل شده می پرداخته است. ^(۱)

۶- قبر ابان بن عثمان

ابان بن عثمان فرزند خلیفه سوم و از تابعین است. وی و سه تن دیگر از محدثان و مورخان مشهور مدینه در قرن اول هجری، پدران تاریخنگاری اسلامی محسوب می شده و بیشتر محدثان و مورخان از نسل تابعین و غیره. به روایات آنان استناد می کردند. در منابع تاریخی نام وی در میان مدفونین در باب الصغیر دیده نشد ولی در سمت چپ مقابر سکینه و عبدالله و حدود دویست متر بالاتر از آنان یعنی پشت مقبره فضه، حجره کوچکی است که بر روی آن نام ابان بن عثمان دیده می شود. و داخل آن قبری بوده و بر بالای حجره نیز گنبدی سبز است که رنگ آن ریخته شده است.

۷- فضالہ بن عبید

«فضالہ بن عبید» یکی از صحابه رسول خداصلی الله علیه و آله بود که پس از فتح دمشق به این شهر آمد و در آنجا سکونت گزید.

۸- ابو درداء و ام درداء

«ابو درداء» عویمر بن مالک بن زید بن قیس بن امیه

۱- باقر شریف القرشی، همان کتاب، ج ۳، ص ۳۹۷.

ص: ۴۷

بن عامر بن عدی بن کعب یکی از صحابه جلیل القدر رسول خدا صلی الله علیه و آله بود. سرانجام او در سال سی و هشت هجری در خلافت علی وفات یافت و در باب الصغیر، کنار مادرش «ام درداء» مدفون شد. وی در قلعه دمشق مسجد و معبدی داشت که به معبد ابی درداء معروف و همواره در آنجا به عبادت می نشست. «(۱)»

۹- سهل بن ربیع انصاری

«سهل بن ربیع انصاری» یکی دیگر از صحابه بزرگوار و از قبیله اوس بود که در دمشق ساکن شده و در اوائل خلافت معاویه وفات یافت.

د- مقابر زنان بنی هاشم و منسوبان به خاندان رسالت

۱- قبر فضه، خادمه بزرگوار فاطمه علیها السلام

«فضه نوییه» را دختر یکی از پادشاهان حبشه و یا هند دانسته‌اند. «(۲)» این بانوی بزرگوار سالها در خدمت فاطمه علیها السلام قرار داشت و بیست سال سخنی جز کلمات قرآن از وی شنیده نشده است. قبر وی کمی بالاتر از مرقد عبدالله بن جعفر صادق علیه السلام و حدود یکصد متری سمت چپ آن یعنی در انتهای غربی قبرستان قرار دارد. حجره و مرقد او گنبدی کوچک به رنگ سبز داشته و دیواره‌های آن از سنگ سیاه است. در داخل آن حجره قبری است چوبین که با پارچه‌ای

۱- ابن حورانی، همان کتاب، ص ۳۱؛ همچنین بنگرید به مبحث مساجد دمشق در کتاب حاضر.

۲- ابن حجر، الاصابه، ج ۴، ص ۳۸۷.

ص: ۴۸

سبز پوشیده شده است.

۲- اسماء بنت عمیس همسر جعفر بن ابیطالب علیه السلام

«(۱)»

۳- میمونه دختر امام حسن علیه السلام**۴- حمیده دختر مسلم بن عقیل**

این سه بانوی بزرگوار در یک حجره و مقبره قرار دارند که در پشت مقابر سکینه و ام کلثوم و در سمت چپ قبر عبدالله بن جعفر صادق علیه السلام واقع شده است.

قبر اول از «حمیده دختر مسلم بن عقیل» - متوفی سال هفتاد هجری - قبر دوم از «اسماء بنت عمیس»، همسر جعفر طیار و علی علیه السلام - متوفی سال ۶۵ هجری - و سومین قبر نیز از میمونه دختر امام حسن علیه السلام است که هر سه در داخل یک مقبره کاشیکاری شده و چوبین قرار دارند.

در انتهای دیواره شرقی قبرستان کمی بالاتر از در اصلی و پس از قبر عبدالله بن سجاد علیه السلام - حجره‌ای بطور مستقل و

۱- - اسماء بنت عمیس، همسر جعفر بن ابیطالب - یکی از مسلمانان فداکار - همراه همسرش به حبشه هجرت کرد و در آن جا عبدالله را بدنیا آورد. در سال هفتم هجری همراه همسر خود به مدینه برگشت. جعفر طیار، همسر او در غزوه موته به شهادت رسید و لذا اسماء با ابوبکر ازدواج کرد و محمد بن ابی بکر را بدنیا آورد. پس از مرگ وی به همسری علی علیه السلام درآمد و یحیی از او تولد یافت. محمد بن ابی بکر در سایه تعلیم و تربیت علی علیه السلام یکی از انسانهای کامل و شجاع و از شیعیان خاص او شد. پیامبر صلی الله علیه و آله در مورد اسماء فرمودند: «او از زنان بهشتی است» بنگرید ابن حجر، الاصابه ۴ / ۲۳۱، ابن اثیر، اسدالغابه ۵ / ۳۹۵؛ ابن عبدالبر الاستیعاب ۴ / ۲۳۶؛ طبرسی، الاحتجاج، ۱ / ۹۴.

ص: ۴۹

جدا از سایر قبرستان است که در آن دو قبر ام حبیبه و ام سلمه همسران رسول خدا صلی الله علیه و آله دیده می‌شود. قطع بیقین نقشه باب الصغیر و موقعیت قبور منوره آن باید گفت این امر صحت ندارد زیرا ام سلمه و ام حبیبه هر دو در قبرستان بقیع در مدینه مدفون هستند.

۶ و ۵- قبور منسوب به ام سلمه و ام حبیبه، همسران رسول خدا صلی الله علیه و آله

ه- قبور دانشمندان و زهاد معروف دمشق در باب الصغیر

۱- شمس الدین الذهبی، ۲- ابن هشام نحوی، ۳- ابن رجب حنبلی، ۴- ابن قیم جوزی، ۵- ابن عساکر، ۶- ابن حورانی دمشقی، ۷- بهلول، ۸- ابن مالک نحوی، ۹- ابراهیم

ص: ۵۰

قونوی، ۱۰- ابو عمرو بنصلاح، ۱۱- قطب الدین نیشابوری، ۱۲- فخر بن عساگر، ۱۳- ابن کثیر دمشقی، ۱۴- ابن تیمیه.

ج- قبور سلاطین مشهور دمشق

۱- معاویه بن ابی سفیان

معاویه بن ابی سفیان بن حرب بن امیه تنها حاکمی بود که چهل سال در دمشق حکومت کرد و در سال ۶۰ هجری در آن جا مرد. در مکان قبر معاویه بن ابی سفیان اختلاف است. بعضی چون ابن حورانی گویند وی در باب الصغیر مدفون شد و دیواری بر گرد قبر وی کشیده بودند. «(۱)» بعضی چون ابن طولون گوید قبر معاویه همان قبری است که اکنون به قبر و مقام هود معروف و در دیوار قبله جامع اموی قرار دارد؛ زیرا به اتفاق علما، هود به دمشق نیامده و در بلاد سمین مدفون است. «(۲)» اما در پشت جامع اموی- در کوچه کنونی معاویه- (زقاق معاویه) که از سمت شرق جامع اموی بدان راه است مقبره‌ای وجود دارد که به معاویه منسوب است. این مقبره حالتی نیمه مخروبه داشته و گنبدی نیز بر فراز آن قرار دارد که به رنگ قرمز بوده و بیشتر رنگ آن ریخته است.

۲- قبر معاویه بن یزید بن معاویه (معاویه ثانی)

معاویه بن یزید بن معاویه بن ابوسفیان معروف به

۱- - پیشین، همان کتاب ص ۴۶-۴۷.

۲- - پیشین، همان جا.

ص: ۵۱

معاویه صغیر و معاویه دوم به رغم اینکه فرزند یزید بود ولی اکثر منابع تاریخی اذعان دارند که فردی زاهد و پارساو گوشه گیر بوده است. او پس از مرگ پدرش یزید، بر اساس مسئله خلافت موروثی به عنوان خلیفه مسلمین با او بیعت شد ولی با اکراه پذیرفت و بیش از چهل یا بیست روز نیز خلافت نکرد و در عزلت و گوشه گیری وفات یافت.

۴- مقبره صلاح الدین ایوبی

صلاح الدین بن ایوب بن محمد بن شاذی بن مروان بن یعقوب تکریتی «(۱)»، یکی از فرماندهان بزرگ سپاه اسلام در مقابل صلیبی‌ها و فاتح بیت المقدس بود. قبر او در «مدرسه عزیزیه» و پشت جامع اموی یعنی در حدود بیست متری در شمالی جامع و سمت چپ کسی است که از مسجد خارج می‌شود. راه دیگر آن از انتهای کوچه موازی ضلع غربی جامع اموی و در سمت راست آن است. مدرسه عزیزیه اکنون فقط بعنوان مقبره صلاح الدین مورد بازدید قرار می‌گیرد.

۵- مقبره ملک عادل ایوبی

ملک عادل ابوبکر بن ایوب، برادر سلطان صلاح الدین ایوبی در سال ۵۳۴ هجری در بعلبک بدنیا آمد. وی دوسال از برادرش صلاح الدین کوچکتر بود.

مدرسه عادلیه که در سمت شمال غربی جامع اموی و در شارع کلاسه، مقابل مدرسه ظاهریه است، اکنون مقبره او

ص: ۵۲

نیز هست. در داخل مدرسه و در راهروی ورودی سمت چپ، حجره‌ای است که قبر ملک عادل در وسط آن قرار دارد.

۶- مقبره نورالدین محمود زنگی شهید

سلطان نورالدین محمود بن ابی سعید زنگی بن سیف الدین یکی از سلحشوران و مجاهدان اسلامی است که فداکاریها و مجاهدتهای فراوانی از خود در تاریخ جنگهای صلیبی به ثبت رسانیده است. نورالدین در سال ۵۶۰ هجری از دنیا رفته، او را در مدرسه خود مدفون ساختند. «(۱)» مدرسه نوریه که از بناهای او به سال ۵۵۶ هجری است، در بازار «خیاطین سابق و سوق العصرونیه» کنونی در سمت چپ انتهای بازار حمیدیه قرار دارد. مدفن وی در راهروی مدرسه در سمت چپ آن است که حجره‌ای کوچک؛ محراب و گنبدی دارد و پنجره‌ای از این مقبره به بازار باز کرده‌اند که مردم آن را از بیرون زیارت می‌کنند. در کرامات وی مطالبی گفته شده است و بعضی او را مستجاب الدعوه دانسته‌اند.

بازارهای تاریخی و مشهور دمشق

اشاره

از آنجا که دمشق در قبل و بعد از اسلام یکی از مراکز تجاری و اقتصادی مهم بوده است، همه ساله بسیاری از تجار و کاروانهای تجارتي از شبه جزیره و سایر نقاط

۱- ابن حورانی، زیارات الشام ص ۲۶.

ص: ۵۳

مجاور به سوی آن آمده و در بازارهای مختلف آن به خرید و فروش و تجارت می‌پرداختند. هر یک از این بازارها مخصوص حرفه‌ای خاص بوده که امروزه تمامی آنها همچنان با همان نام و تخصص باقی هستند.

۱- بازار حمیدیه

یکی از مشهورترین و بزرگترین بازارهای دمشق «سوق الحمیدیه» است.

سبب نامگذاری آن به سوق الحمیدیه به علت وجود «خانقاه» یا «مدرسه احمدیه» در آن بود که بعدها «جامع الحمیدیه» در مکان آن ساخته شد و امروزه موجود است.

طول بازار ششصد متر و عرض آن پانزده متر است که از شارع حمیدیه و کنار قلعه دمشق شروع و تا در غربی، جامع اموی امتداد می‌یابد. امروزه بقایای ستونهای معبد ژوپیترا از دوران روم، در انتهای بازار حمیدیه دیده می‌شود.

۲- بازار مدحت پاشا

یکی دیگر از بازارهای بزرگ و مشهور کنونی دمشق «سوق مدحت پاشا» است. این بازار جزو غربی «شارع مستقیم» است که در عهد رومی‌ها ساخته شده و در میان مردم دمشق به «سوق الطویل» یا «الطویل» معروف است.

۳- بازار درویشیه

این بازار بین دو مدخل غربی «سوق حمیدیه» و «سوق مدحت پاشا» قرار دارد.

۴- بازار العماره/ بازار نطافین

این بازار نزدیک مقام و مرقد رقیه سلام الله است، که در مدخل جنوبی مرقد قرار داشته و آغاز آن از داخل خیابان ملک فیصل می‌باشد.

قصرالعظم (قصراسعدپاشا) از قصرهای تاریخی دمشق

این قصر که ابتدا خانه «امیر تنکر» از امرای ممالیک دمشق در قرن هشتم بوده، در سال ۱۱۶۳ هجری به وسیله «امیر اسعد پاشا العظم» والی عثمانی دمشق (۱) ساخته شده و بنای آن در سال ۱۱۷۴ ق پایان پذیرفته است. قصر اسعد پاشا بر قسمتی از معبد ژوپیترومی واقع و به احتمال زیاد قسمتی از قصر معاویه یعنی قصر الخضر را نیز در برمی‌گرفته است. (۲) قصر العظم در سال ۱۹۲۵ میلادی دچار آتش سوزی شده و دوباره بازسازی گشته است. مکان آن در «سوق البزوریه» در جنوب جامع اموی است. امروزه این قصر که یکی از زیباترین قصرهای موجود دمشق می‌باشد به موزه ملی تبدیل شده است.

قلعه تاریخی، نظامی دمشق

از آنجا که شهر دمشق در طول تاریخ حیات خود از

۱- - برای اطلاع بیشتر از حکمرانی اسعد پاشا در دمشق ر- ک به احمدالبدیری و سعید القاسمی، حوادث دمشق الیومیه ص ۸۵ به بعد.

۲- - قتیبه شهابی، اسواق دمشق ص ۲۴۱؛ یوسف نعیمه مجتمع مدینه دمشق ۲/ ۵۰۴.

ص: ۵۵

موقعیت خاص نظامی و استراتژیکی برخوردار بوده است، بنای قلعه‌ای مستحکم برای حفاظت و امنیت آن و استقرار فرماندهی نظامی جنگها بویژه جنگهای صلیبی امری ضروری بوده است. این قلعه در دوران رومیها ساخته شده و برای محافظت از شهر، حالت دژ ماندی داشته است. قلعه دمشق تنها در دوران سلاجقه (قرن پنجم) به صورت یک قلعه کامل و پایگاهی نظامی در آمده است. قسمتی از قلعه دمشق

قلعه مذکور اکنون موجود و در کنار بازار و میدان حمیدیه، جلوه‌ای تاریخی و نظامی به شهر بخشیده است. دیوارهای آن از سنگهای بزرگ و تراشیده شده بوده و هنوز برج‌های آن در هر چهار سمت سالم بر جای مانده است. بر دیوار پشت قلعه که از طرف جامع اموی به آن راه است.

بیمارستان نوریه

این بیمارستان نیز یکی از بیمارستانهای قدیمی دمشق

ص: ۵۶

است که به وسیله «سلطان نورالدین محمود زنگی شهید» در سال ۵۴۹ هجری ساخته شد. در آن مدرسه‌ای به نام «دینسریه» وجود داشته که علمای طب در آن جا به تدریس می‌پرداخته‌اند. از بزرگانی که نام آنان به عنوان استاد طب در این بیمارستان ذکر شده می‌توان به ابن سینا، پزشک و فیلسوف شهیر ایرانی و زهراوی اشاره داشت.

از داخل بازار حمیدیه نیز به آن راه است. کوچه‌ای که از بازار حمیدیه بدان منتهی می‌شود در سمت چپ کسی است که از جامع اموی وارد بازار می‌شود. بیمارستان در حدود یکصد متری این کوچه و در سمت چپ قرار دارد. گنبدی به رنگ قرمز و بسیار کوچکی دارد که ابعاد هندسی به آن داده‌اند.

قاسیون و آثار تاریخی اسلامی آن

اشاره

یکی از مناطقی که قدمت و سابقه آن بر شهر دمشق نیز افزون است «قاسیون» می‌باشد. بر اساس روایاتی قبل از آنکه شهر دمشق ساخته شود، مردم بر دامنه کوه قاسیون که امروز به‌صالحیه معروف است زندگی می‌کردند و سالها بر همین منوال می‌گذشت تا اینکه بدنبال افزایش جمعیت خود، به بنای شهر دمشق پرداختند «(۱)»؛ لذا باید گفت آثاری که در دامنه این کوه قرار دارد گاهی قدمت آنها از آثار داخل شهر

۱- ابن طولون، القلائد الجوهریه فی تاریخ الصالحیه، تحقیق محمد احمد همان ص ۱۰ به بعد.

ص: ۵۷

دمشق نیز بیشتر است. این کوه نزد مردم دمشق از تقدّس خاصی برخوردار می‌باشد چرا که شاهد حضور انبیاء الهی بوده و حتی بعضی از آنان را در دامن خود مدفون ساخته است.

روایاتی در فضل این کوه نقل شده است از جمله اینکه:

ابوقتاده گوید: منظور از تین در قرآن کریم «والتین والزیتون» کوه دمشق (قاسیون) است. ^(۱) گویند در پائین این کوه، «آدم ابوالبشر» سکونت داشته، و در بالای آن «قایل» - برادرش «هاییل» - را کشته در شرق آن (در منطقه برزه) «حضرت ابراهیم علیه السلام» بدنیا آمده، در سمت غرب آن «حضرت مسیح» و مادرش «مریم» پناه گرفته‌اند و «ام حنه»، مادر مریم در دامنه آن ساکن بوده است.

الف- آثار تاریخی قاسیون (صالحیه)

۱- مغاره الدّم:

در کوه قاسیون- در محله الاربعین- غاری است که گویند حضرت هاییل در آن جا به وسیله برادرش قایل کشته شد. ^(۲) مکانی که خون هاییل در آن ریخته شد به «مغاره الدّم» معروف گشته است. گویند دعا در آن جا مستجاب است.

۱- ابن حورانی، زیارات الشام ص ۹۶؛ نصرالدین البحره همان کتاب ص ۱۳

۲- مسعودی، مروح الذهب حاشیه ۲/ ۱۱۲؛ ابن حورانی، همان کتاب ص ۱۱۸؛ زین‌العابدین شیروانی، ریاض السیاحه ۲/ ۴۲۱.

ص: ۵۸

مکان مغارة الدم کمی پائین تر از غار معروف اصحاب كهف و کنار مغارة الجوع است. امروزه این محل به «الاربعة» معروف و نزد مردم دمشق شهرت دارد. از آخر محله اربعة تا مغارة الدم حدود بیست دقیقه در دامنه كوه راه است كه به وسیله پلکانهایی كه از سنگ و سیمان ساخته شده صعود بر آن آسان گشته است در این مكان قبه و مسجد كوچکی با گنبدی از گچ و سیمان و به رنگ سبز ساخته شده كه مغارة الدم و مغارة الجوع هر دو در این مسجد قرار دارند و تنها در بعضی از روزهای هفته از جمله جمعه‌ها باز و مورد زیارت قرار می‌گیرد.

۲- مغارة الجوع / الاربعة

در كوه قاسیون و در «محله الاربعة»- کنار مغارة الدم-

مغارة الدم و مغارة الجوع در دامنه كوه قاسیون

«مغارة الجوع» قرار دارد. گفته می‌شود در این مكان چهل پیامبر و یا به روایتی چهل تن از صالحان و اولیاء خدا از

ص: ۵۹

گرسنگی وفات یافته‌اند. «(۱)» این پیامبران که به وسیله حکومت‌های ستمگر مورد تعقیب بوده‌اند به کوه قاسیون پناه آورده و در آن جا روزگار می‌گذرانیدند ایشان یکی پس از دیگری از فرط گرسنگی و سختی وفات یافته‌اند. بر این مکان و مغاره‌الدم به وسیله احمد پاشای عثمانی مسجدی به سال ۱۰۱۸ هجری ساخته شده است. «(۲)»

۳- غار منسوب به اصحاب کهف

غار منسوب به اصحاب کهف
در کوه قاسیون- و در غرب مغاره‌الدم و مغاره‌الجوع-

-
- ۱- - شیروانی، همان کتاب ۲ / ۴۲۱؛ ابن بطوطه گوید چهل یا هفتاد پیامبر الرحله ص ۷۲.
  - ۲- - یوسف بن عبدالهادی، ثمارالقاصد فی ذکر المساجد ص ۱۹۲. مسجد مغاره‌الجوع و مغاره‌الدم بوسیله احمد پاشای وزیر در سال ۱۰۱۸ ساخته شده است همان جا.

ص: ۶۰

غار و مقامی به نام اصحاب کهف وجود دارد. هر چند که این امر از لحاظ تاریخی مستند نیست. در هر صورت، این غار در دامنه کوه و در محله رکن الدین قرار دارد. کوچه‌های بسیار تنگ، باریک، پرپیچ و خم داشته و هر چند عبور و مرور به وسیله ماشین در آن به سختی امکان پذیر است ولی مردم منطقه ناچار به استفاده از آن هستند.

ب- آثار اسلامی قاسیون (صالحیه)

جامع و مقبره محیی‌الدین ابن عربی

ابو عبدالله محمد بن علی بن محمد حاتمی طائی اندلسی مکی شامی معروف به «ابن عربی» از عرفا و زهاد قرن ششم هجری و صاحب تألیف مشهور فتوحات مکیه است.

جامع و مقبره محیی‌الدین ابن عربی

وی در سال ۵۰۶ هجری در اندلس بدنیا آمد و در سال ۶۳۸ هجری در قریه «صالحیه» وفات نمود. مکان جامع و

ص: ۶۱

مدرسه محیی الدین بن عربی در صالحیه- محله محیی الدین کنونی- و در دامنه کوه قاسیون قرار دارد. این محله دارای کوچه‌های پر پیچ و خم و بازاری قدیمی است که حدود هشت قرن به همین نام مشهور بوده است.

آثار و مقابر انبیاء در حومه دمشق

۱- قبر حضرت هابیل علیه السلام

امروزه قبری در دامنه کوه و در غرب دمشق به هابیل منسوب است. این مکان نزدیک قریه «زبدانی» و در مسیر دمشق- بیروت است که از شهر تا آن جا حدود ۴۵ کیلومتر راه می‌باشد. مسیر آن از طریق ساحه الاموین و خیابان المزه به سوی بیروت بوده و پس از دو راهی قنطره و زبدانی- به سمت زبدانی- در سمت راست مسیر، تابلویی با عنوان «نبی هابیل علیه السلام» دیده می‌شود. از این جا جاده‌ای خاکی و باریک در دامنه‌های کوه است که تا مقبره هابیل علیه السلام حدود ۴/۵ کیلومتر فاصله دارد.

قبر حضرت هابیل علیه السلام

۲- قبر منسوب به حضرت موسی علیه السلام در قریه نَیْرَبْ

در قریه «نَیْرَبْ» یکی از قرای شرق دمشق- در نزدیکی ربوه- قبر حضرت موسی علیه السلام یا مادر مریم قرار دارد. این قریه در چهار کیلومتری دمشق قدیم بوده و مسجد بزرگی در آن به نام «جامع القدم» ساخته شده است. وجه تسمیه آن بخاطر جای پاهایی است که بر روی سنگی دیده می‌شود و گویند جای قدم‌های حضرت موسی علیه السلام است. [\(۱\)](#)

۳- محل سکونت حضرت مریم و عیسی علیه السلام در رُبُوه

در دامنه کوه قاسیون- سمت مغرب آن- (انتهای قاسیون) قریه «رُبُوه» محل سکونت حضرت عیسی علیه السلام و مادرش مریم بوده که بدان پناه برده‌اند.

۴- مکان تولد یا حضور ابراهیم علیه السلام در بَرَزَه

در دامنه کوه قاسیون و در شرق آن، قریه‌ای به نام «البرزه» است که به عبدالعزیز بن محمد البرزی منسوب است. [\(۲\)](#) در آن قریه مسجدی ساخته شده که گویند حضرت ابراهیم علیه السلام در آن مکان کوب یا ستاره زهره را- که در قرآن کریم از آن یاد شده- دیده است. «فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ رَأَىٰ كَوْكَبًا قَالَ هَذَا رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ...» [\(۳\)](#)

۱- ابن بطوطه، الرحله ص ۷۰؛ نَیْرَبْ امروزه دو قسمت است «النیرب الاعلی» و «النیرب الادنی» که داخل شهر شده و نزدیکی ساحه الاموین کنونی است.

۲- پیشین، ۱/ ۳۸۲.

۳- انعام/ ۷۶.

۵- مَرَجِ عَدْرَاءِ / مرقد مطهر حُجْر بن عَدَى و یارانِش

در سال ۵۳ هجری، «حجر بن عَدَى» یکی از شیعیان فداکار و عالی مقام حضرت علی علیه السلام، به دستور معاویه بن ابی سفیان در «مرج عدراء» بقتل رسید. این مکان در ۳۶ کیلومتری شرق دمشق قرار داشته و امروزه در زبان محلی به «عَدْرَاءِ» معروف است.

مرقد مطهر حجر بن عدی و یارانِش

بدنهای مبارک این عدّه، امروزه در مکانی که ذکر شد یعنی «عدراء» مورد زیارت قرار می‌گیرند. مقبره آنان دارای ضریحی فلزی برنگ زرد است. بر روی ضریح از بانی آن حاج عبدالنبی عبداللّه القطان کویتی- به سال ۱۴۱۳ ق- یاد شده است. فضای مقبره حدود ۲۵*۲۵ متر مربع بوده و محرابی بسیار ساده دارد. در سمت چپ آن، جامع حجر است که از طرف جمهوری اسلامی در ساخت آن همکاری‌هایی بعمل آمده است.

شایان ذکر است در این مکان تنها بدنهای حجر بن عدی

ص: ۶۴

و پنج تن دیگر از صحابه عالی مقام و ارادتمندان و شیعیان علی علیه السلام بخاک سپرده شده و سرهای آنان در «مسجد الاقصاب» نزدیکی مقام حضرت رقیه مدفون است. (۱)

۶- قنیطره و جولان

جولان منطقه‌ای است که در آخرین نقطه غرب و شمال غربی استان حوران قرار داشته و از لحاظ تقسیمات کنونی ایالتی سوریه، جزو استان قنیطره است. جولان از مناطق مشهور و قدیمی شام بوده و در دوران قدیم به آن «تراکونیت» می‌گفتند. متأسفانه اکنون شهر قنیطره بکلی خراب شده است.

خانه‌هایی که با بتون آرمه و سنگ ساخته و بنایی بسیار مستحکم داشته‌اند، همگی با مواد انفجاری و بلدوزرهای اسرائیلی تخریب گشته‌اند. در وسط شهر بیمارستان دو طبقه جولان است که متأسفانه از تخریب عمال جنایتکار رژیم صهیونیستی در امان نمانده و جز دیواره‌ها بقیه قسمت‌های آن تخریب شده است.

در نزدیکی مرز کنونی منطقه قنیطره با رژیم صهیونیستی، قبرستان شهدای این تجاوز ددمنشانه قرار دارد. این شهداء مربوط به سالهای ۱۹۷۲ م و ۱۹۷۴ م می‌باشند که بسیاری از آنان غیر نظامی بوده و چند قبر متعلق به افراد مسیحی نیز در آن دیده می‌شود، چون نیمی از مردم آن منطقه مسیحی بوده‌اند.

درباره مرکز

بسم الله الرحمن الرحيم

جَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (سوره توبه آیه ۴۱)

با اموال و جانهای خود، در راه خدا جهاد نمایید؛ این برای شما بهتر است اگر بدانید حضرت رضا (علیه السلام): خدا رحم نماید بنده‌ای که امر ما را زنده (و برپا) دارد ... علوم و دانشهای ما را یاد گیرد و به مردم یاد دهد، زیرا مردم اگر سخنان نیکوی ما را (بی آنکه چیزی از آن کاسته و یا بر آن بیفزایند) بدانند هر آینه از ما پیروی (و طبق آن عمل) می کنند

بنادر البحار-ترجمه و شرح خلاصه دو جلد بحار الانوار ص ۱۵۹

بنیانگذار مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان شهید آیت الله شمس آبادی (ره) یکی از علمای برجسته شهر اصفهان بودند که در دلدادگی به اهل بیت (علیهم السلام) بخصوص حضرت علی بن موسی الرضا (علیه السلام) و امام عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) شهره بوده و لذا با نظر و درایت خود در سال ۱۳۴۰ هجری شمسی بنیانگذار مرکز و راهی شد که هیچ وقت چراغ آن خاموش نشد و هر روز قوی تر و بهتر راهش را ادامه می دهند.

مرکز تحقیقات قائمیه اصفهان از سال ۱۳۸۵ هجری شمسی تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن امامی (قدس سره الشریف) و با فعالیت خالصانه و شبانه روزی تیمی مرکب از فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مختلف مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

اهداف: دفاع از حریم شیعه و بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام) تقویت انگیزه جوانان و عامه مردم نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی، جایگزین کردن مطالب سودمند به جای بلوتوث های بی محتوا در تلفن های همراه و رایانه ها ایجاد بستر جامع مطالعاتی بر اساس معارف قرآن کریم و اهل بیت علیهم السلام با انگیزه نشر معارف، سرویس دهی به محققین و طلاب، گسترش فرهنگ مطالعه و غنی کردن اوقات فراغت علاقمندان به نرم افزار های علوم اسلامی، در دسترس بودن منابع لازم جهت سهولت رفع ابهام و شبهات منتشره در جامعه عدالت اجتماعی: با استفاده از ابزار نو می توان بصورت تصاعدی در نشر و پخش آن همت گمارد و از طرفی عدالت اجتماعی در تزریق امکانات را در سطح کشور و باز از جهتی نشر فرهنگ اسلامی ایرانی را در سطح جهان سرعت بخشید.

از جمله فعالیتهای گسترده مرکز :

الف) چاپ و نشر ده ها عنوان کتاب، جزوه و ماهنامه همراه با برگزاری مسابقه کتابخوانی

ب) تولید صدها نرم افزار تحقیقاتی و کتابخانه ای قابل اجرا در رایانه و گوشی تلفن همراه

ج) تولید نمایشگاه های سه بعدی، پانوراما، انیمیشن، بازیهای رایانه ای و ... اماکن مذهبی، گردشگری و ...

د) ایجاد سایت اینترنتی قائمیه www.ghaemiyeh.com جهت دانلود رایگان نرم افزار های تلفن همراه و چندین سایت مذهبی

دیگر

ه) تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و ... جهت نمایش در شبکه های ماهواره ای

و) راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی (خط ۰۲۴۵۲۳۵)

ز) طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و ...

ح) همکاری افتخاری با دهها مرکز حقیقی و حقوقی از جمله بیوت آیات عظام، حوزه های علمیه، دانشگاهها، اماکن مذهبی مانند

مسجد جمکران و ...

ط) برگزاری همایش ها، و اجرای طرح مهد، ویژه کودکان و نوجوانان شرکت کننده در جلسه
 ی) برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم و دوره های تربیت مربی (حضور و مجازی) در طول سال
 دفتر مرکزی: اصفهان/خ مسجد سید/ حد فاصل خیابان پنج رمضان و چهارراه وفائی / مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان
 تاریخ تأسیس: ۱۳۸۵ شماره ثبت: ۲۳۷۳ شناسه ملی: ۱۰۸۶۰۱۵۲۰۲۶

وب سایت: www.ghaemiyeh.com ایمیل: Info@ghaemiyeh.com فروشگاه اینترنتی:
www.eslamshop.com

تلفن ۲۵-۲۳-۲۳۵۷۰۲۳ (۰۳۱۱) فکس ۲۳۵۷۰۲۲ (۰۳۱۱) دفتر تهران ۸۸۳۱۸۷۲۲ (۰۲۱) بازرگانی و فروش ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹ امور
 کاربران (۰۳۱۱)۲۳۳۳۰۴۵

نکته قابل توجه اینکه بودجه این مرکز؛ مردمی، غیر دولتی و غیر انتفاعی با همت عده ای خیر اندیش اداره و تامین گردیده و لی
 جوابگوی حجم رو به رشد و وسیع فعالیت مذهبی و علمی حاضر و طرح های توسعه ای فرهنگی نیست، از اینرو این مرکز به فضل
 و کرم صاحب اصلی این خانه (قائمیه) امید داشته و امیدواریم حضرت بقیه الله الاعظم عجل الله تعالی فرجه الشریف توفیق
 روزافزونی را شامل همگان بنماید تا در صورت امکان در این امر مهم ما را یاری نمایندانشالله.

شماره حساب ۶۲۱۰۶۰۹۵۳، شماره کارت: ۶۲۷۳-۵۳۳۱-۳۰۴۵-۱۹۷۳ و شماره حساب شبا: IR۹۰-۰۱۸۰-۰۰۰۰-۰۰۰۰-۰۶۲۱
 ۵۳-۰۶۰۹ به نام مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان نزد بانک تجارت شعبه اصفهان - خیابان مسجد سید
 ارزش کار فکری و عقیدتی

الاحتجاج - به سندش، از امام حسین علیه السلام - هر کس عهده دار یتیمی از ما شود که محنت غیبت ما، او را از ما جدا کرده
 است و از علوم ما که به دستش رسیده، به او سهمی دهد تا ارشاد و هدایتش کند، خداوند به او می فرماید: «ای بنده بزرگوار
 شریک کننده برادرش! من در کرم کردن، از تو سزاوارترم. فرشتگان من! برای او در بهشت، به عدد هر حرفی که یاد داده است،
 هزار هزار، کاخ قرار دهید و از دیگر نعمت‌ها، آنچه را که لایق اوست، به آنها ضمیمه کنید».

التفسیر المنسوب إلى الإمام العسکری علیه السلام: امام حسین علیه السلام به مردی فرمود: «کدام یک را دوست تر می داری: مردی
 اراده کشتن بینوایی ضعیف را دارد و تو او را از دستش می رسانی، یا مردی ناصبی اراده گمراه کردن مؤمنی بینوا و ضعیف از
 پیروان ما را دارد، اما تو دریچه ای [از علم] را بر او می گشایی که آن بینوا، خود را بدان، نگاه می دارد و با حجّت های خدای متعال،
 خصم خویش را ساکت می سازد و او را می شکند؟».

[سپس] فرمود: «حتماً رهاندن این مؤمن بینوا از دست آن ناصبی. بی گمان، خدای متعال می فرماید: «و هر که او را زنده کند، گویی
 همه مردم را زنده کرده است»؛ یعنی هر که او را زنده کند و از کفر به ایمان، ارشاد کند، گویی همه مردم را زنده کرده است، پیش
 از آن که آنان را با شمشیرهای تیز بکشد».

مسند زید: امام حسین علیه السلام فرمود: «هر کس انسانی را از گمراهی به معرفت حق، فرا بخواند و او اجابت کند، اجری مانند
 آزاد کردن بنده دارد».

مرکز تحقیقات و ترجمه

اصفهان

گامگاه

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

